

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

College van Gedeputeerde Staten van Zeeland
Postbus 6001
4330 LA Middelburg

**Directoraat-generaal
Regieorganisatie Transitie
Landelijke Gebied**

Bezoekadres
Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Overheidsidentificatienr
00000001858272854000

T 070 379 8911 (algemeen)
F 070 378 6011 (algemeen)
www.rijksoverheid.nl/Inv

Ons kenmerk
DGRTLK / 37234615

Uw kenmerk

-

Bijlage(n)
2

Datum 24 oktober 2023
Betreft Terugkoppeling tussentijds beeld met bevindingen uit de integrale
beoordeling van uw gebiedsprogramma en eerste maatregelpakketten

Geacht college van Gedeputeerde Staten,

Graag bedank ik u voor het toezenden van het concept Zeeuws gebiedsprogramma met bijbehorende maatregelpakketten. Het is duidelijk dat er hard is gewerkt. Wij waarderen de inspanningen van alle betrokken collega's van de provincie, het waterschap en de andere Zeeuwse gebiedspartijen, die hebben geleid tot deze concept versie van het Zeeuws gebiedsprogramma. Deze brief heeft als doel een tussentijds beeld met bevindingen uit de integrale beoordeling van uw gebiedsprogramma en uw eerste maatregelpakketten met u te delen. Het betreft dus geen toezegging voor financiële middelen. Zie hiervoor verder de toelichting in deze brief bij het onderdeel 'Vervolgproces: hoe verder?'

Met uw concept gebiedsprogramma¹ en het aanstaande Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) worden belangrijke stappen gezet in de realisatie van de gestelde doelen op het gebied van natuur, stikstof, water en klimaat in Zeeland. Komende jaren zullen we als provincie en Rijk mét bewoners, ondernemers en andere partners (zoals gemeentes en waterschappen) samen blijven werken aan deze transitie.

Het in ontwikkeling zijnde NPLG, uw gebiedsprogramma en de eerste maatregelpakketten vormen hiervoor de basis. Het is van belang voortgang te houden in de uitvoering; de Kaderrichtlijn Water dient in 2027 te zijn uitgevoerd, het bereiken van het klimaatdoel in 2030, het herstel van de natuur is urgent en ook de toestemmingsverlening voor maatschappelijke en economische ontwikkelingen dient door te gaan. Om die reden ontwikkelen we de provinciale gebiedsprogramma's en het NPLG stapsgewijs en starten we waar mogelijk met wat nu al kan, op basis van wat we nu weten en overzien. Dit is het begin van een meerjarig voortrollend programma. Hierbij zullen we nieuwe inzichten en ontwikkelingen in uw provincie en bij het Rijk betrekken en zo nodig integreren in ieders aanpak; provinciale en rijksmaatregelen zorgen immers gezamenlijk voor doelbereik op het gebied van natuur, stikstof, water en klimaat.

---

¹ Op 11 juli 2023 heeft u het concept Zeeuws gebiedsprogramma en de eerste bijbehorende maatregelpakketten aangeleverd. Op 13 juli respectievelijk 22 augustus heeft de warme overdracht en de interviewronde plaatsgevonden.

Tussentijds beeld met bevindingen uit de integrale beoordeling

Het Rijk heeft in een samenwerking van onderdelen van de ministeries van BZK, IenW en LNV een tussentijds beeld gevormd van het concept Zeeuws gebiedsprogramma en de eerste maatregelpakketten. Het Zeeuws gebiedsprogramma en de bijbehorende maatregelpakketten worden aan de hand van de bij u bekende Handreiking Gebiedsprogramma's respectievelijk de Spelregels Meerjarenprogramma Transitie Landelijk Gebied bekeken en beoordeeld. De onafhankelijke kennisinstellingen zijn gevraagd een ex ante evaluatie uit te voeren op de PPLG's (PBL, WUR, RIVM en Deltares) en de eerste maatregelpakketten (WEcR en Deltares). Wanneer deze ex ante evaluatie beschikbaar is, zal ik u die direct doen toekomen.² Op grond van de inzichten uit de door u gestarte gebiedsprocessen, de verdere uitwerking van uw gebiedsprogramma, ons tussentijds beeld, onze reactie op uw vragen aan het Rijk en de inzichten van de kennisinstellingen, vraag ik u uw gebiedsprogramma en eerste maatregelpakketten verder in concreetheid uit te werken.

Ons kenmerk
DGRTLG / 37234615

Het uiteindelijke oordeel volgt op de nieuwe versie van uw gebiedsprogramma en maatregelpakketten, die wij u verzoeken volgende jaar aan te leveren. Vooral snog vragen wij u een verbeterde versie van uw gebiedsprogramma in te dienen in de periode 15 augustus t/m 30 september 2024; op een later moment ontvangt u hierover nadere informatie. Voor die maatregelpakketten waar u in 2024 mee wenst te starten wordt u verzocht de nieuwe, aangepaste versie in te dienen in de periode vanaf 15 januari t/m 1 maart 2024.

Dit tussentijds beeld met bevindingen uit de integrale beoordeling van het Zeeuws gebiedsprogramma bevat zowel positieve punten als punten die nadere keuzes, koers, verdere uitwerking of concretisering behoeven. Voor een uitgebreider beeld verwijs ik naar de bijgevoegde toetsbevindingen. Deze brief gaat in op voorwaarden en aanbevelingen, die er het meest uit springen voor de concept versie van uw gebiedsprogramma met daarbij vijf maatregelpakketten. Dat laat onverlet dat een volgende versie van het Zeeuws gebiedsprogramma uiteindelijk aan alle voorwaarden tegemoet zal moeten komen, zoals deze in de dan geldende Handreiking geformuleerd staan.

De provincie Zeeland onderscheidt zich positief met een integraal en op onderdelen uitgewerkt concept gebiedsprogramma én bijbehorende maatregelpakketten. U heeft hiermee een degelijke basis gelegd voor een samenhangende aanpak van de NPLG-opgaven in uw provincie. Dit geeft vertrouwen in de vervolgstappen die u de komende periode met het gebiedsprogramma van plan bent te gaan zetten.

In het concept Zeeuws gebiedsprogramma neemt u de wettelijke doelen en termijnen als uitgangspunt. Daarbij verkiest u een aanpak die blijkt geeft van

---

² Onlangs heeft de Ecologische Autoriteit kenbaar gemaakt dat sprake is van gebrek aan personele capaciteit van zowel ecologisch deskundigen als werkgroepsecretarissen. Dit betekent dat zij eerst onverkort doorwerkt aan de toetsing van de natuurdoelanalyses, en aansluitend aan de slag gaat met gebiedsprogramma's. Wanneer de Ecologische autoriteit kan starten met toetsing van gebiedsprogramma's is nog niet bekend, en dit zal naar verwachting op zijn vroegst in Q2-2024 kunnen starten.

adequaat inspelen op de Zeeuwse opgaven. U combineert dit met een intensieve afstemming en samenwerking met de Zeeuwse stakeholders met een focus op gebiedsprocessen in vijf prioritaire gebieden. Het Rijk waardeert de door u verkozen participatieve aanpak. Wij verwachten dat dit bijdraagt aan het slagen van de uitwerking en navolgende uitvoering van het Zeeuws gebiedsprogramma, opdat betrokken partijen in Zeeland zich hier ook echt aan gaan committeren.

Gegeven de Zeeuwse situatie en opgaven, met het verkozen uitgangspunt 'alle sectoren dragen bij', zet u ook in op een aanpak die deels buiten de kaders van het NPLG valt. Voorbeelden in uw concept gebiedsprogramma zijn de keuze voor een gecombineerde stikstofreductie van NH₃ én NO_x, het werken aan de zoetwaterbeschikbaarheid voor een volhoudbare landbouw en de aanpak van emissiereductie vanuit de sectoren mobiliteit, industrie en recreatie. Zodoende bent u erin geslaagd om een concept gebiedsprogramma te presenteren dat behalve integraliteit ook maatwerk uitstraalt. U stelt de aanpak van de Zeeuwse opgaven duidelijk voorop.

Het Rijk erkent dat er in Zeeland, evenals in andere grens- en kustprovincies, uitdagende omstandigheden zijn om tot de noodzakelijke vermindering van stikstofdepositie in kwetsbare natuurgebieden te komen. Zeeland heeft te maken met dominante stikstofbronnen die moeilijk beïnvloedbaar zijn (buitenland en zeescheepvaart). Daar komt bij dat Zeeland een relatief kleine veehouderijsector heeft. Ondanks inspanningen van de provincie, het Rijk en andere partijen, is het realiteit dat het reduceren van stikstofdepositie in Zeeland uit verschillende sectoren, waaronder (zee)scheepvaart en depositie afkomstig uit het buitenland een langjarige aanpak vergt en op korte termijn niet tot aanzienlijke reducties zal leiden. Dit ontslaat ons er vanzelfsprekend niet van om datgene te doen wat binnen onze mogelijkheden ligt om tot vermindering van depositie van stikstof op kwetsbare natuurgebieden te komen³.

Het Rijk stelt het op prijs dat de provincie Zeeland in het concept gebiedsprogramma met maatregelpakketten komt die verder bijdragen aan stikstofemissiereductie. Desondanks kunnen er met de hierboven geschetste omstandigheden in Zeeland vragen gesteld worden over de doeltreffendheid en de doelmatigheid van de in uw gebiedsprogramma voorgestelde aanpak en maatregelpakketten. Om het stikstofreductiedoelen voor Zeeland te kunnen realiseren zullen, zoals u zelf in het gebiedsprogramma beschrijft, aanvullende maatregelen nodig zijn. Dat is des te meer van belang voor volhoudbare toestemmingsverlening van ruimtelijk-economische ontwikkelingen die in Zeeland aan de orde zijn (en komen). Deze ontwikkelingen vragen in samenhang met de geschetste omstandigheden in Zeeland een brede afweging en keuzes, niet in de laatste plaats ook van het Rijk.

Uw concept gebiedsprogramma geeft een beeld van de door u gewenste ontwikkeling van het realiseren van de NPLG-doelen. Zoals u zelf heeft verwoord

---

³ In de brief aan uw college van 14 juli 2023 over het Justitieel Complex Vlissingen in relatie tot de stikstofproblematiek hebben de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de minister van Infrastructuur en Waterstaat, de minister voor Rechtsbescherming en de minister voor Natuur en Stikstof toegelicht welke aanpak het kabinet voorstaat.

in het concept gebiedsprogramma is uitwerking van het gebiedsprogramma en bijbehorende maatregelpakketten in de komende periode nodig. U bent van plan hiermee aan de slag te gaan, wederom in samenwerking met gebiedspartijen en in de gebiedsprocessen. Wij spreken onze waardering uit voor de voortvarendheid die u betracht en kijken met interesse uit naar de vorderingen van uw gebiedsprogramma.

Om te zorgen dat uw gebiedsprogramma een positief of gedeeltelijk positief integraal oordeel kan ontvangen bij de uiteindelijke en definitieve beoordeling van de in 2024 in te dienen versie van uw gebiedsprogramma, zien wij dat de concept versie van uw gebiedsprogramma op een aantal punten verder moet worden uitgewerkt of worden aangepast. In het bijgevoegde tussentijdsbeeld zijn de bevindingen uit de integrale beoordeling verder toegelicht. De kernpunten zijn:

- Verbeterde onderbouwing op de samenhang in de probleemanalyse van de Zeeuwse NPLG-opgaven, de NPLG-doelen, voorgestelde maatregelen, de daarbij in te zetten instrumenten en te realiseren effecten in verhouding tot het doelbereik. Prioritair zijn de verwachte stikstofreductie, het voldoen aan de Vogel- en habitatrichtlijn, de klimaatopgave evenals de nog te maken analyses en keuzes in lijn met de uitgangspunten Water en Bodem Sturend.
- Het maken van een ruimtelijke doorvertaling van de structurerende keuzes en maatregelen in samenhang met de gebiedsprocessen: u wordt gevraagd om in het gebiedsprogramma duidelijker aan te geven wat waar gaat gebeuren en wanneer. Daarbij heeft het Rijk er begrip voor dat, ook vanwege de gewenste interactie met gebiedspartijen, niet alles in één keer duidelijk kan zijn. Wel wordt u gevraagd om bij de start van de uitvoering van uw gebiedsprogramma de sturende uitgangspunten helder te hebben gemaakt. Daarbij kunt u beschrijven hoe u gefaseerd en dus meerjarig inzicht wil geven in hoe de ruimtelijke doorvertaling gemaakt kan worden. Bij het in kaart brengen van de verdere uitwerkingen voor de natuur-, water- en klimaatopgaven moet in beeld gebracht worden wat nodig is, zodat partijen daar in de verdere samenwerking volgende stappen op kunnen zetten. De (structurende) keuzes die binnen uw gebiedsprogramma nodig zijn, moeten ook passen binnen het Ruimtelijk Voorstel dat u in het kader van NOVEX aan het afronden bent. Conform het provinciaal startpakket fysieke leefomgeving worden structurende keuzes opgenomen in het ruimtelijk arrangement met de afspraak om deze te verwerken in de nieuwe Nota Ruimte en in de provinciale Omgevingsvisie⁴.
- Een verdere onderbouwing is nodig van de raming van kosten en bijbehorende dekkingsvoorstellen voor uitvoering van uw gebiedsprogramma. Deze dekkingsvoorstellen gaan idealiter uit van meerdere financieringsbronnen dan alleen het Transitiefonds, waarbij cofinanciering van provincie en regionale partijen in ogenschouw is genomen (zie verder onderstaande punten in relatie tot de vijf Zeeuwse maatregelpakketten).

---

⁴ NOVEX is een cyclisch proces, (structurende) keuzes die nu of de komende periode nog niet duidelijk zijn, worden in een volgende NOVEX cyclus meegenomen.

Uit de door u opgestelde Natuurdoelanalyses (NDA's) blijkt dat in het merendeel van de Zeeuwse Natura 2000-gebieden verslechtering plaatsvindt. In zes van de zeven gebieden waarvoor een NDA is opgesteld is 'nee, tenzij' de meest voorkomende eindconclusie. De geconstateerde verslechtering is in strijd met het verbod uit de Habitatrichtlijn. Daarbij zij opgemerkt dat verslechtering dikwijls niet kon worden uitgesloten wegens gebrek aan informatie of verwachte verslechtering in de toekomst. Zoals opgenomen in uw concept gebiedsprogramma is de verslechtering in de Zeeuwse Natura-2000 gebieden primair het gevolg van een te hoge stikstofdepositie (o.a. vermesting en verzuring), ontoereikende waterhuishouding (verdroging), invasieve exoten, verstoring door recreatie en/of een te hoge begrazingsdruk. Het is van belang dat, waar dit mogelijk is, direct stappen worden ondernomen om die verslechtering terug te dringen. Het Rijk waardeert het dan ook dat de provincie Zeeland in het concept gebiedsprogramma een samenhangend voorstel heeft opgenomen voor verdere natuurherstelmaatregelen in het kader van het Programma Natuur. Wij hebben er begrip voor dat u tegelijk met deze natuurherstelmaatregelen agendeert de noodzakelijke aanpak van moeilijk beïnvloedbare stikstofbronnen. Deze bronnen veroorzaken immers het merendeel van de stikstofdepositie in de kwetsbare duingebieden, hetgeen de Zeeuwse natuurherstelopgave complex en uitdagend maakt.

Het concept Zeeuws gebiedsprogramma bevat vijf maatregelpakketten: 1) akkerbouw en zoetwater, 2) veehouderij, 3) zoetwater overig, 4) natuur en 5) overige maatregelen: recreatie, industrie en mobiliteit. Het tussentijds beeld met bevindingen uit de integrale beoordeling van deze maatregelpakketten bevat zowel positieve punten als punten die nadere uitwerking en concretisering behoeven.

Om te zorgen dat uw maatregelpakket(ten) na verdere uitwerking en aanpassing een goedkeuring of gedeeltelijke goedkeuring kunnen ontvangen, zullen deze op een aantal punten verder moeten worden uitgewerkt of worden aangepast. In het bijgevoegde tussentijdsbeeld met eerste bevindingen uit de integrale beoordeling zijn de ontwikkel- en verbeterpunten voor de maatregelpakketten opgenomen. De essenties hieruit zijn onderstaand weergegeven.

Op hoofdlijnen doet u met de vijf maatregelpakketten een eerste aanzet om tot doelbereik te komen. De maatregelpakketten zijn op onderdelen concreet en gekoppeld aan de Zeeuwse opgaven en, in enkele gevallen, ook al toegespitst op specifieke gebieden. Tegelijk zijn binnen de pakketten de maatregelen en instrumenten nog niet op alle onderdelen concreet beschreven. Daarbij ontbreekt inzicht in interventies, locaties, planning met tussentijdse mijlpalen en uitvoerende en betrokken partijen evenals wat de mogelijke risico's en beheersmaatregelen zijn.

De afstemming die u heeft met gebiedspartijen in de gebiedsprocessen geeft vertrouwen voor een volgende fase naar uitvoering. Tegelijk staat in dit stadium de vraag open welke concrete acties en keuzes uit deze gebiedsprocessen volgen en welke rol de door u genoemde gebiedspartijen in de uitvoering gaan vervullen. U wordt gevraagd hier in de uitwerking van de maatregelpakketten verder inzicht in te verschaffen.

Voorts wordt u gevraagd om de kostenramingen behorende bij de maatregelpakketten nader te onderbouwen. In de voorstellen voor dekking van de kosten verwijst u in vrijwel alle gevallen naar financiering uit het Transitiefonds. De relatie die u bij een aantal maatregelen legt met andere financieringsbronnen vraagt concretere invulling. Ten aanzien van in ieder geval de maatregelpakketten zoetwater (in uw gebiedsprogramma gecodeerd met W1 t/m W7) en overig (in uw gebiedsprogramma gecodeerd met I1, R1 en M1) bestaan er twijfels bij het Rijk of er (voldoende) match is en kan zijn met de doelstellingen van het Transitiefonds. Bij de overige maatregelpakketten (akkerbouw, veehouderij, natuur) kan er een match voor financiering uit het Transitiefonds zijn, mits de bijdrage aan de doelen van het Transitiefonds concreet onderbouwd wordt. Dit laat onverlet dat de kansrijkheid van dekkingsvoorstellen voor ook deze maatregelpakketten zal worden vergroot door in te zetten op meerdere financieringsbronnen. Wij adviseren u derhalve de mogelijkheden van cofinanciering door de provincie en andere Zeeuwse gebiedspartijen in ogenschouw te nemen. Ik heb daarbij kennis genomen van het signaal dat ambtelijk door de provincie Zeeland tijdens de integrale beoordeling is afgegeven, namelijk dat de mogelijkheden voor cofinanciering vanuit Zeeland beperkt zijn. Desalniettemin willen wij u vragen deze mogelijkheden verder te verkennen. Waarbij ook het Rijk de verantwoordelijkheid neemt om, breder dan het Transitiefonds, te bezien welke mogelijkheden er voor het financieren van Zeeuwse opgaven zijn teneinde hiermee de NPLG-doelen te kunnen realiseren.

Aanvullend heeft u in het concept gebiedsprogramma een aanvraag opgenomen voor de uitvoering van maatregelen binnen het Programma Natuur. Bij deze aanvraag is sprake van een overschrijding van het thans beschikbare budget voor het Programma Natuur met €18 mln. Deze overschrijding betreft, als ambtelijk toegelicht in het tweede interview met het toetsteam Rijk, een aanvullende aanvraag bij het Transitiefonds. U wordt gevraagd om deze aanvulling als onderdeel van de volgende versie van de Zeeuwse maatregelpakketten inzichtelijk te maken, zodat dit betrokken kan worden in de integrale beoordeling.

In 2024 voortzetten van de uitvoering

Het is belangrijk dat we ondanks de demissionaire status van het kabinet vaart houden in de gebiedsprocessen. Dit wordt ook ondersteund door de Tweede Kamer, medeoverheden en maatschappelijke partners. Ook de dagvaarding van Greenpeace⁵ is een extra reden om niet stil te gaan zitten en dus voortvarend door te pakken. Daarom is het kabinet voornemens om in 2024, nadat de kennisinstellingen een positief advies hebben uitgebracht, middels een Nota van Wijziging middelen op de LNV-begroting te reserveren voor eerste maatregelpakketten, zodat daar al in 2024 mee gestart kan worden. Op voorwaarde dat de Kamer deze begrotingswijziging vaststelt, is het mogelijk in 2024 de uitvoering op te pakken dan wel voort te zetten. Zoals eerder aangegeven zal het hier gaan om no-regret maatregelen: maatregelen waarvan

---

⁵Zie voor meer informatie over de dagvaarding: [2023-07-11-Dagvaarding-Greenpeace-stikstof-def.pdf \(rechtspraak.nl\)](#)

duidelijk is dat ze bijdragen aan het doelbereik van de NPLG doelen en die geen risico op lock-in effecten hebben.

Voor de toekenning van middelen voor 2024 vragen wij u commitment te geven op een verbetering van uw gebiedsprogramma. Daarom vraagt het Rijk dat uw provincie in de volgende versie van uw gebiedsprogramma:

- Zich committeert aan alle geregionaliseerde NPLG-doelen voor natuur, stikstof, water en klimaat welke het kabinet voornemens is om op te nemen in het ontwerp-NPLG.
- Uitwerking geeft aan de structurerende keuzes rond overgangsgebieden Natura2000 en voor zover van toepassing op uw provincie beekdalen en peilopzet veenweidegebieden.
- Globale keuzes maakt over de ontwikkelrichting van de landbouw in verschillende gebieden; mede op basis van analyse van het water/bodemsysteem voor het hele landelijk gebied.
- De noodzakelijke ruimtelijke afwegingen maakt en het ruimtebeslag inzichtelijk maakt dat samenhangt met realisatie VHR-doelen 2030, NNN en bossenstrategie.
- Verdere acties concretiseert en opneemt die op grond van de natuurdoelanalyses nodig zijn om verslechtering tegen te gaan.

Ervan uitgaande dat uw provincie dit commitment geeft, wil de Minister voor Natuur en Stikstof in 2024 eerste maatregelpakketten kunnen honoreren. U wordt op korte termijn geïnformeerd hoe dit commitment vorm te geven.

Vraag en voorwaarden vanuit provincie aan het Rijk

De transitie van het landelijk gebied vraagt richting en randvoorwaarden vanuit het Rijk. Vanuit meerdere provincies is aangegeven welke randvoorwaarden zij nodig hebben voor de verdere doorontwikkeling van hun gebiedsprogramma. Waar mogelijk werken wij aan deze randvoorwaarden en bekijken wij samen met u hoe wij omgaan met de situatie waarin dit (nog) niet mogelijk is. Wegens de demissionaire status van het kabinet is het helaas niet mogelijk om op dit moment in de tijd op alle punten uitwerking te geven en voldoende concreet te worden. In de bijlage van deze brief is een overzicht gegeven van de meest voorkomende vragen en randvoorwaarden die provincies aan het Rijk hebben gesteld in het kader van de doorontwikkeling van hun gebiedsprogramma. Hierin wordt ook ingegaan op de door u in uw gebiedsprogramma genoemde aandachtspunten met betrekking tot uitvoeringscapaciteit- en kosten, de aanpak van moeilijk beïnvloedbare stikstofbronnen en de doorvertaling van NPLG-doelen, waaronder 30% doelbereik van de Vogel- en Habitatrichtlijn in 2030.

Vervolgproces: hoe verder?

Samen starten, samen bijsturen. Zoals aangegeven staan we aan het begin van een proces waarbij we gezamenlijk de grote opgaven in het landelijk gebied aanpakken en samen nader uitwerken waar nodig. Dit vraagt een nieuwe manier van samenwerken, die we ons eigen aan het maken zijn. Daarom is het waardevol dit proces lerend aan te pakken en elkaar de komende tijd te blijven ontmoeten om dit samen te doen. Het Rijk hecht aan het samen oppakken van vraagstukken en wil hulp bieden waar dat mogelijk is, zonder elkaars verantwoordelijkheden over te nemen of in elkaars rol te kruipen.

De komende tijd werken we met u graag samen verder aan onder meer de volgende onderwerpen, die bijdragen aan de ontwikkeling van het NPLG, de verdere uitwerking van uw concept gebiedsprogramma en de bijbehorende maatregelpakketten. Onderstaand overzicht is het resultaat van ambtelijk afstemming:

- Nadere onderbouwing van het doelbereik van de Zeeuwse maatregelpakketten.
- Verkennen van verbrede dekkingsvoorstellen voor deze maatregelpakketten.
- Handelingsmogelijkheden voor (beschikbaarheid, afwaardering) grond vanuit meerdere instrumenten, waaronder het Transitiefonds, Nationale Grondbank, Rijksvastgoedbedrijf evenals het provinciale grondbeleid.
- Benodigde analyses en daaropvolgende (ruimtelijke) keuzes uitgaande van de principes WaterBodemSturend, waaronder analyse van het grondwatersysteem en grondwaterpeilverhoging, volhoudbaarheid van landbouwgronden en inzicht in de benodigde hoeveelheid zoetwater en wat dat betekent voor het hoofdwatersysteem.
- Uitwerking van de VHR-strategie voor de kenmerkende natuurtypes, inclusief habitattypen en leefgebieden van VHR-soorten in Zeeland en hoe deze zich verhouden tot VHR-doelbereik in 2030.

Toekenning van middelen

Onderdeel van de nadere uitwerking is ook om met elkaar te bespreken hoe het gevraagde bedrag voor maatregelpakketten en de dekking daarvan met elkaar in balans gebracht kan worden. Daarbij kijken we ook naar andere bronnen die daarvoor beschikbaar zijn. Deze brief is geen toezegging op de gevraagde middelen. Toekenning van middelen vindt plaats op grond van een aanvraag rijksbijdrage voor de (gedeeltelijk) goedgekeurde maatregelpakketten, via een regeling die naar verwachting begin 2024 wordt opengesteld. Voor de maatregelpakketten waar u in 2024 mee wenst te starten (koplopers) wordt u verzocht de nieuwe versie in te dienen in de periode vanaf 15 januari tot en met 1 maart 2024.

Ontwerpversie NPLG

De ontwerpversie van het NPLG wordt de komende maanden verder uitgewerkt waarna deze ter inzage zal worden gelegd. Vaststelling van het NPLG volgt naar verwachting in 2024. Bij de uitwerking worden alle bij het NPLG betrokken partijen meegenomen. De ontwikkeling en uiteindelijke vaststelling van het NPLG in 2024 betekent dat u tot in de loop van 2024 de ruimte heeft om toe te werken naar een volgende versie van uw gebiedsprogramma. Hiermee is er tijd en ruimte om de gebiedsparticipatie in uw provincies voort te zetten en uit te bouwen, onderdelen van uw gebiedsprogramma verder uit te werken en te concretiseren, rekening te houden met de inzichten die dit najaar uit de ex ante evaluatie van de kennisinstellingen gaan komen en de voorliggende terugkoppeling van het tussentijds beeld met eerste bevindingen van de integrale beoordeling van het Rijk te verwerken.

In januari 2024 komt naar verwachting een actualisatie van de Handreiking gebiedsprogramma's beschikbaar. Hierin zijn lessen verwerkt uit de tussentijdse

beoordeling van afgelopen zomer, de feedback van betrokkenen van provincies, IPO, UvW, VNG en het Rijk en de doorontwikkeling van onderdelen van het rijksbeleid. Bij de actualisatie van de Handreiking wordt ook aangegeven wat in de actualisatie van PPLG's in 2024 mee genomen moet worden en wat kan wachten voor latere doorontwikkeling van daarop volgende actualisaties van uw PPLG's.

Ik wil u nogmaals hartelijk danken voor het vele werk dat verzet is en ik kijk uit naar de verdere samenwerking om de stappen te zetten die nu hard nodig zijn. Ik vertrouw erop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd. Ambtelijk wordt de terugkoppeling van ons tussentijds beeld met eerste bevindingen in gesprekken verder toegelicht.

Met vriendelijke groet,

Johan Osinga,
Directeur-generaal Regieorganisatie Transitie Landelijk Gebied
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Mede namens Guido Landheer (wnd. Directeur-generaal Agro, ministerie van LNV), Donné Slangen (Directeur-generaal Natuur en Visserij, ministerie van LNV), Jan-Kees Goet (voor de Directeur-generaal Landelijk Gebied en Stikstof, ministerie van LNV), Jaap Slotmaker (Directeur-generaal Water en Bodem, ministerie van IenW), Marjolein Jansen (Directeur-generaal Ruimtelijke Ordening, ministerie van BZK).

Tussentijdse beeld met bevindingen uit de integrale beoordeling van het concept Zeeuws gebiedsprogramma met bijbehorende eerste maatregelpakketten

Het concept Zeeuws gebiedsprogramma en de eerste vijf maatregelpakketten, die de provincie Zeeland op 11 juli 2023 bij het Rijk heeft ingediend, zijn getoetst aan alle voorwaarden en aanbevelingen uit de Handreiking gebiedsprogramma's (maart 2023) en de Spelregels Meerjarenprogramma Transitie Landelijk Gebied (november 2022). Dit heeft geleid tot voorliggend tussentijds beeld met bevindingen; een advies van het Rijks-toetsteam aan het interdepartementale Directeuren- en DG-overleg, die daar mee ingestemd hebben. Dit beeld bevat punten die het Rijk positief vindt en punten die nog uitwerking behoeven.

Het tussentijdse beeld met bevindingen gaat in op voorwaarden en aanbevelingen, die er het meest uit springen voor deze versie van het provinciale gebiedsprogramma inclusief eerste maatregelpakketten en passend bij de fase van uitwerking door deze provincie. Dat laat onverlet dat een volgende versie van het gebiedsprogramma uiteindelijk aan alle voorwaarden tegemoet zal moeten komen, zoals deze in de dan geldende Handreiking geformuleerd staan. Hierbij wordt opgemerkt dat het Rijk naar verwachting in januari 2024 een actualisatie van de Handreiking zal uitbrengen.

1. Algemene informatie	
Provincie	Zeeland
Datum	September 2023
Beoordeelde stukken	<p>Concept Zeeuws gebiedsprogramma 2023 als toegezonden door de provincie Zeeland op 11 juli 2023, bestaande uit drie delen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Deel I: Opgaven • Deel II: Structurerende keuzes • Deel III: Maatregelpakketten, te weten vijf pakketten: 1) akkerbouw + zoetwater, 2) veehouderij, 3) water overig, 4) natuur en 5) overig (industrie, recreatie en mobiliteit) <p>Onderdelen van de maatregelpakketten zijn door de provincie Zeeland aangewezen als koploperproject (voor start uitvoering vanaf 2024). Dit is gedaan door middel van de <u>Oplegnotitie bij deel III van het concept Zeeuws gebiedsprogramma 2023</u>, die de provincie op 13 juli heeft toegezonden aan het Rijk met een <u>update</u> op 24 augustus naar aanleiding van de tweede interviewbijeenkomst met het toetsteam.</p> <p>Aanvullend hebben met vertegenwoordigers van het team NPLG van de provincie Zeeland en het toetsteam in de periode juli-augustus 2023 meerdere bijeenkomsten plaatsgevonden: een warme overdracht en een tweetal interviews evenals een verificatiegesprek van het concept tussentijdsbeeld. De informatie uit deze bijeenkomsten is betrokken bij het opstellen van het tussentijds beeld.</p>

2. Samenstelling toetsteam	
Kernteam	Voorzitter, Rapporteur en Toetscoördinator
Toetsers	<p>Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (onderdelen Landelijk Gebied & Stikstof, Natuur, Klimaatopgave LNV, Agro, Regieorganisatie); Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (Water en Bodem); Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (Ruimtelijke ordening).</p> <p>Voorts zijn inzichten betrokken van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat evenals het onderdeel Strategie, Kennis en Innovatie van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.</p>

3. Conclusies : tussentijds beeld met bevindingen uit de integrale beoordeling	
Gebiedsprogramma (zie onderdeel 4 voor onderbouwing van conclusie)	
Samenvatting van tussentijds beeld van integrale beoordeling van PPLG	Het toetsteam spreekt waardering uit naar de provincie Zeeland voor het vele werk dat is verricht. Met het concept Zeeuws gebiedsprogramma laat de provincie Zeeland zien er in geslaagd te zijn een basis te leggen die (op dit moment) deels invulling geeft aan de vereisten in de handreiking gebiedsprogramma's. Dat heeft de provincie gedaan in een kort tijdsbestek en met deels nog onzekerheden over doelen en randvoorwaarden in het NPLG.
Onderdelen/punten die het Rijk positief vindt en waar zij enthousiast van wordt.	De basis die is gelegd geeft vertrouwen voor de noodzakelijk te zetten vervolgstappen. Waar mogelijk en gewenst wil het toetsteam de provincie daarin ondersteunen.
En onderdelen / punten waar het Rijk nog keuzes of koers, verdere uitwerking en	De provincie Zeeland heeft de opgaven in beeld, waarbij de huidige wettelijke termijnen het uitgangspunt zijn. In het gebiedsprogramma is voor het doelbereik Vogel en Habitatrichtlijn (VHR) aangegeven dat het nog niet mogelijk is om uitspraken te doen over de haalbaarheid van de indicatieve opgave en dat op basis van de kennis die er is enkele van de aan Zeeland toebedeelde VHR-doelen niet realistisch lijken of dat de maatregelen die daarvoor nodig zijn onmogelijk uitgevoerd kunnen worden. In afwijking van hetgeen in de

<p>concretisering op verwacht.</p>	<p>Handreiking gebiedsprogramma's is opgenomen neemt het gebiedsprogramma voor het indicatieve NH-3 emissiereductiedoel het jaartal 2035 als uitgangspunt. De provincie kiest daarbij voor een gecombineerd NH₃/NO_x emissiereductiedoel. Er wordt in het gebiedsprogramma (hoofdstuk 10) voor wat betreft de doelen volgend uit de Kader Richtlijn Water (KRW) aangegeven dat er gereede twijfel bestaat over de vraag of deze doelen in 2027 gehaald kunnen worden, en dat een forse inzet op de uitvoering van het maatregelenprogramma noodzakelijk is. Voor de klimaatopgave geeft de provincie Zeeland aan dat zij ervan uitgaat dat het de rol van de provincie is om de diverse generieke maatregelen te stimuleren en ondersteunen om te komen tot de gewenste broeikasgasreductie. Ook benadert de provincie de aanpak van de klimaatopgave in samenhang met de voorziene stikstofreductiemaatregelen.</p> <p>De provincie Zeeland geeft in het gebiedsprogramma zelf aan dat uitwerking van onderdelen van het gebiedsprogramma nodig is. De provincie verbindt dit met de gebiedsprocessen en afstemming en samenwerking (participatie) met Zeeuwse stakeholders. Het toetsteam ziet de inspanningen van de provincie om deze afstemming en samenwerking vorm te geven. Dit zal bijdragen aan het slagen van de uitwerking en navolgende uitvoering, opdat betrokken partijen zich ook echt gaan committeren aan de Zeeuwse aanpak en de (op te stellen) uitvoeringsstrategie.</p> <p>In voorliggend tussentijds beeld heeft het toetsteam toegelicht op welke onderdelen bijstelling en uitwerking van het gebiedsprogramma en maatregelpakketten nodig is.</p> <p>Kernpunten:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Versterking van de (samenhangende) onderbouwing van de probleemanalyse van de Zeeuwse opgaven, NPLG-doelen, maatregelen, instrumenten en te realiseren effecten in verhouding tot doelbereik. Voor Zeeland zijn in dit verband prioritair: 1) (blijvend) voldoen aan de vereisten van de Wet stikstof en natuurverbetering en de Wet natuurbescherming in verhouding tot de unieke en complexe situatie van moeilijk beïnvloedbare stikstofbronnen die het merendeel van de stikstofdepositie veroorzaken in de zwaar overbelaste N2000 (duin)gebieden, 2) uitwerking van de betekenis van de VHR-strategie voor de kenmerkende natuurtypen inclusief habitattypen en leefgebieden van VHR-soorten in Zeeland en hoe deze zich verhoudt met VHR-doelbereik in 2030, 3) verdiepende analyse van het water- en bodemsysteem en navolgende uitwerking van aanpak en maatregelen conform Water Bodem Sturend. Hierbij: het toetsteam herkent het belang van zoetwaterbeschikbaarheid in Zeeland. Tegelijk zal het Rijk, vanwege strijdigheid met de principes Water Bodem Sturend, geen steun kunnen verlenen aan (onderzoek naar) het verruimen van <i>externe</i> aanvoer van zoetwater. 4) concrete uitwerking van de klimaatopgave met bijbehorende maatregelen met ingeschatte reductie van de uitstoot van broeikasgassen. • In het verlengde van het voorgaande punt en de gebiedsprocessen in vijf prioritaire gebieden is meer inzicht gewenst in de ruimtelijke doorvertaling van maatregelen en structurerende keuzes. Wat gaat waar gebeuren? En ook: op welk moment? Het toetsteam heeft er begrip voor dat de provincie in dit verband mogelijk niet in één keer een gehele doorvertaling kan maken. Wel is het van belang om bij de start van de uitvoering van het gebiedsprogramma de sturende uitgangspunten helder te hebben gemaakt. Daarbij kan in samenhang met de gebiedsprocessen het tijdpad worden geschetst met de te doorlopen procedures en besluitvorming met partijen (o.a. toepassing bevoegdheden, bijvoorbeeld van gemeenten op basis van Omgevingswet) weer te geven, ontstaat verder inzicht in de fasering en planning van mijlpalen die de provincie (meerjarig) voor ogen heeft. • Betreffende de maatregelpakketten is naast concretisering van de instrumenten en interventies meer inzicht gewenst in de onderbouwing bij de raming van kosten (in het bijzonder PxQ berekeningen met uitsplitsing naar investerings-, beheer/exploitatie- en uitvoeringskosten). In het verlengde hiervan zijn verder uitgewerkte voorstellen voor dekking van de kosten nodig. Deze gaan idealiter uit van meerdere financieringsbronnen. <i>(Hierbij heeft de provincie in het tweede interview met het toetsteam het signaal afgegeven dat de provincie verwacht dat het Rijk de dekking vanuit meerdere bronnen zelf organiseert en dat de provincie daarbij het Transitiefonds als voornaamste financieringsbron blijft zien).</i> Tenslotte dienen risico's en beheersmaatregelen bij de maatregelpakketten helder inzichtelijk te worden gemaakt. <p>De basis die Zeeland met het concept gebiedsprogramma en bijbehorende maatregelpakketten legt geeft geen garantie voor het beschikbaar komen van (alle) gevraagde rijksmiddelen, die door de provincie geraamd zijn op een totaal van circa €1,66 mld. Maatregelpakketten waarvoor een aanvraag rijksbijdrage wordt gedaan moeten aan de hand van een onderbouwd dekkingsvoorstel aansluiten op de doelen waar de betreffende financiële bronnen op zijn gericht. Voor de dekking van vrijwel alle maatregelpakketten verwijst de provincie (zie boven) naar het Transitiefonds. Ten aanzien van in ieder geval de maatregelpakketten zoetwater (W1 t/m W7) en overig (I1, R1 en M1) zijn er twijfels bij het toetsteam of er (voldoende) match is/kan zijn met de doelstellingen van het Transitiefonds. Bij de overige maatregelpakketten (akkerbouw, veehouderij, natuur)</p>
------------------------------------	---

	<p>kan er een match voor financiering uit het Transitiefonds zijn, mits de bijdrage aan de doelen van het Transitiefonds concreet onderbouwd inzichtelijk zijn gemaakt.</p> <p>Het toetsteam erkent dat er in Zeeland, evenals in andere grens- en kustprovincies, uitdagende omstandigheden zijn om tot de noodzakelijke vermindering van stikstofdepositie in kwetsbare natuurgebieden te komen. Zeeland heeft te maken met dominante stikstofbronnen die moeilijk beïnvloedbaar zijn (buitenland en zeescheepvaart). Daar komt bij dat Zeeland een relatief kleine veehouderijsector heeft. Ondanks inspanningen van de provincie, het Rijk en andere partijen, is het realiteit dat het reduceren van stikstofdepositie in Zeeland uit verschillende sectoren, waaronder (zee)scheepvaart en depositie afkomstig uit het buitenland een langjarige aanpak vergt en op korte termijn niet tot aanzienlijke reducties zal leiden. Dit ontslaat alle betrokken partijen er vanzelfsprekend niet van om datgene te doen wat binnen hun mogelijkheden ligt om tot vermindering van depositie van stikstof op kwetsbare natuurgebieden te komen¹.</p> <p>Het toetsteam spreekt er waardering voor uit dat de provincie Zeeland in het concept gebiedsprogramma met maatregelpakketten komt die verder bijdragen aan stikstofemissiereductie. Desondanks kunnen er met de hierboven geschetste omstandigheden in Zeeland vragen gesteld worden over de doeltreffendheid en de doelmatigheid van de in het concept gebiedsprogramma voorgestelde aanpak en maatregelpakketten. Om de stikstofreductiedoelen voor Zeeland te kunnen realiseren zullen, zoals de provincie Zeeland zelf in het gebiedsprogramma beschrijft, aanvullende maatregelen nodig zijn. Dat is des te meer van belang voor volhoudbare toestemmingsverlening van ruimtelijk-economische ontwikkelingen die in Zeeland aan de orde zijn (en komen). Deze ontwikkelingen vragen, in samenhang met de geschetste omstandigheden in Zeeland, een brede afweging en keuzes, niet in de laatste plaats ook van het Rijk.</p>
<p>Voorwaarden behorende bij integrale beoordeling PPLG</p>	<p>Het Zeeuws gebiedsprogramma is getoetst aan de Handreiking voor de gebiedsprogramma's Nationaal Programma Landelijk Gebied (versie 17 maart 2023). Op basis van een eerste analyse wordt geconcludeerd dat het gebiedsprogramma op onderstaande aspecten verdere aanvulling behoeft. In het onderstaande zijn de voorwaarden op hoofdlijnen beschreven. In de bevindingen per fiche (onderdeel 4 format advies) zijn de voorwaarden, verder geconcretiseerd evenals in de achterliggende beoordelingsformulieren die het toetsteam heeft ingevuld en die ambtelijk aan de provincie Zeeland zullen worden toegezonden.</p> <p>De Handreiking is en blijft het uitgangspunt voor een nieuwe integrale beoordeling van volgende versies van het Zeeuws gebiedsprogramma; deze zullen dus ook aan de Handreiking getoetst worden.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. In de uitwerking van het gebiedsprogramma wordt de provincie gevraagd nader inzicht te verschaffen in de gehanteerde beleidstheorie, oftewel: <i>'een kwalitatieve en waar mogelijk kwantitatieve onderbouwing van de samenhang tussen de probleemanalyse van de NPLG-doelen, de voorgestelde maatregelpakketten, de instrumenten om deze maatregelpakketten te realiseren, de verwachte effecten en de bijdrage aan het doelbereik'</i>. 2. In de door de provincie aangewezen vijf prioritaire gebieden (en mogelijk daarbuiten) is een verdere (ruimtelijke) inkleuring nodig van structurerende keuzes en door te voeren maatregelen; wat gaat waar én wanneer gebeuren? De provincie wordt verzocht om de betreffende structurerende keuzes weer te geven op een indicatieve kaart. 3. In het verlengde van de toelichting die in het tweede interview is gegeven wordt de provincie gevraagd om in de volgende versie van het gebiedsprogramma in te gaan op hoe de organisatie van Nationale Park Oosterschelde betrokken is bij de verkozen gebiedsindeling. 4. Uit de bijstelling van het gebiedsprogramma moet volgen hoe, na vaststelling van het gebiedsprogramma, het proces van doorontwikkeling en uitvoering van het gebiedsprogramma met participatie en besluitvorming met Zeeuwse stakeholders verder vorm krijgt. Dit kan onderdeel zijn van de uitvoeringsstrategie die de provincie Zeeland van plan is op te stellen. Gelet op de verwijzing in het gebiedsprogramma naar gebiedsprocessen en de uitwerking die de provincie daarop nodig acht, vraagt het toetsteam om inzicht te geven in het kader waarbinnen gebiedsprocessen voortgezet worden en wat het tijdpad is om (gefaseerd) tot realisatie te komen. 5. Verduidelijkt dient te worden in hoeverre andere partijen (medeoverheden, stakeholders etc.) zich committeren aan het gebiedsprogramma (democratische borging), in het bijzonder wanneer zij verantwoordelijkheden hebben in de uitvoering. 6. In de bijstelling van het gebiedsprogramma dient de provincie invulling te geven aan de (aanpak van) monitorings- en evaluatie-activiteiten voor stikstof, natuur, klimaat en water.

¹ In de brief aan het college van gedeputeerde staten van Zeeland van 14 juli 2023 over het Justitieel Complex Vlissingen in relatie tot de stikstofproblematiek hebben de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de minister van Infrastructuur en Waterstaat, de minister voor Rechtsbescherming en de minister voor Natuur en Stikstof toegelicht welke aanpak het kabinet voorstaat.

	<ol style="list-style-type: none"> 7. In de bijstelling van het gebiedsprogramma wordt de provincie gevraagd om het doelbereik nader te concretiseren naar de gebiedsgerichte doelen in het NPLG voor de Vogel- en Habitatrichtlijn, Kaderrichtlijn Water, de klimaatopgave en de indicatieve stikstofemissiereductiedoelstelling. 8. Indien de provincie, ten opzichte van het NPLG Ontwikkeldocument, kiest voor een andere fasering (mijlpaal-jaren) in het bereiken van de NPLG-doelen onder voorwaarde 7, dan wordt zij gevraagd dit in de volgende versie van het gebiedsprogramma onderbouwd te motiveren. 9. Het toetsteam vraagt aan de provincie om in de bijstelling van het gebiedsprogramma concreter in te gaan op vereisten in de Wet stikstof en natuurverbetering (Wsn). In het bijzonder is gewenst om nader inzicht te verkrijgen in de verwachte gevolgen van voorgestelde maatregelen op de stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden. Het Rijk is zich daarbij bewust van de situatie van zwaar overbelaste duingebieden (Kop van Schouwen en Manteling van Walcheren) in combinatie met een groot aandeel in de depositie van moeilijk beïnvloedbare stikstofbronnen. Aan de provincie wordt ook gevraagd om meer inzichtelijk te maken dat met de gecombineerde benadering van reductie NOx en NH₃ tot het gewenste NPLG-doelbereik kan worden gekomen. 10. In de actualisatie van het gebiedsprogramma dient een meer concreet uitgewerkte strategie voor het realiseren van het VHR-doelbereik in 2030 te zijn opgenomen². 11. In de bijstelling van het gebiedsprogramma dient de provincie een onderbouwde indicatie te geven dat met een primair generieke aanpak, in combinatie met een stimulerende rol van de provincie, de meegegeven reductieopgave klimaat voor Zeeland gerealiseerd kan worden. 12. Bij de strategie en maatregelen voor natuurherstel, het tegengaan van verslechtering en verbeteren van hydrologische condities legt de provincie een relatie met de inzichten en maatregelen uit de Natuurdoelanalyses, zoals beschreven in het programma Natuur dat de provincie als bijlage heeft toegevoegd bij de maatregelpakketten. Nader inzicht is gewenst of de betreffende maatregelen voldoende zijn om de gestelde doelen te realiseren en hoe deze maatregelen geïmplementeerd gaan worden. 13. Aan de provincie wordt gevraagd om op onderdelen van de gevraagde analyse van het water- en bodemsysteem nader inzicht te verschaffen. Het gaat om in ieder geval een analyse van de huidige stand van het grondwatersysteem en grondwaterpeilverhoging, een analyse van de volhoudbaarheid van landbouwgronden en nader inzicht in de benodigde hoeveelheid zoetwater en waar Zeeland (meer) zoetwater wil vasthouden, bergen en afvoeren en wat dat betekent voor het hoofdwatersysteem. Ook de daaropvolgende invulling van ruimtelijke keuzes dient in een volgende versie van het gebiedsprogramma te zijn opgenomen, bij voorkeur in samenhang met het ruimtelijk voorstel dat in het kader van het NOVEX-traject wordt ingediend bij het Rijk. 14. Het toetsteam vraagt aan de provincie om, in navolging van de goed uitgewerkte Sociaal Economische Impact Analyse (SEIA) voor een eerste maatregel, ook voor de overige maatregelen, in ieder geval de maatregelen die op korte termijn gerealiseerd kunnen gaan worden (koplopers), de sociaaleconomische effecten inzichtelijk te maken en te onderbouwen. Als onderdeel van de SEIA vraagt het toetsteam aan Zeeland om, waar relevant, ook de agro-economische effecten te beschrijven. Indien uitvoerbaar kan voor specifiek deze effecten de door Wageningen Economic Research ontwikkelde methodiek worden gebruikt. De SEIA kan gezien worden als een iteratief proces: Zeeland kan de effecten gaandeweg scherper inzichtelijk maken, ook via de afstemming die de provincie verkiest met gebiedspartijen. Het is daarbij ook van belang dat Zeeland aangeeft hoe de uitkomsten van de SEIA('s) betrokken worden bij de keuzes en maatregelen in het gebiedsprogramma. 15. De raming van kosten bij de maatregelpakketten behoeft concretisering naar een onderbouwde P (prijs) x Q (hoeveelheid) som, waarbij investerings- en beheer/exploitatiekosten en ook uitvoeringskosten (provincie en medeoverheden), zijn uitgesplitst. 16. De dekkingsvoorstellen bij de maatregelpakketten behoeven uitwerking, in het bijzonder naar een samenstel van financieringsbronnen (inclusief cofinanciering) waar de provincie voor dekking aanspraak op wil maken. Dit dient gepaard te gaan met een meerjarige tijdreeks. 17. Een uitwerking wordt gevraagd van de gehele financiële en instrumentele strategie waarmee de gehele financiële opgave van het gebiedsprogramma inzichtelijk is gemaakt. 18. Als onderdeel van het gebiedsprogramma dient te worden opgenomen een overzicht van risico's en randvoorwaarden op het gebied van doelbereik, ruimtelijke ordening, uitvoerbaarheid (waaronder juridisch) en technische risico's. Dit geldt ook voor alle maatregelpakketten waar de risico's en bijbehorende beheersmaatregelen concreet zijn beschreven.
--	--

² Waarbij het toetsteam in deel 4 van dit tussentijds beeld de provincie Zeeland een aantal suggesties in overweging geeft; dit naar aanleiding van een verzoek van de provincie Zeeland hieromtrent in het verificatiegesprek.

	<p>19. Bij de beschrijving van de maatregelpakketten wordt de provincie gevraagd inzichtelijk te maken in hoeverre er sprake kan zijn van lock-in³ effecten en hoe wordt voorkomen dat deze lock-in effecten optreden.</p> <p>20. Op de samenhang van het gebiedsprogramma en maatregelpakketten (die de provincie als onlosmakelijk geheel presenteert) dient verder onderbouwd te worden wat de te realiseren effecten zijn en hoe die bijdragen aan de doelen van het NPLG (zie ook voorgaand punt betreffende beleidstheorie).</p> <p>21. De provincie wordt gevraagd de bevindingen van de Ecologische Autoriteit (EA) en het consortium van kennisinstellingen te betrekken bij de volgende versie van het gebiedsprogramma.</p>
Maatregelpakketten (zie onderdeel 6 voor onderbouwing conclusie)	
Samenvatting van positieve en negatieve bevindingen van integrale beoordeling van maatregelpakketten	De provincie Zeeland heeft vijf maatregelpakketten ingediend die zijn onderverdeeld in verschillende maatregelen. Het gaat om de volgende maatregelpakketten: 1. Akkerbouw en zoetwater, 2. Veehouderij, 3. Zoetwater overig, 4. Natuur en 5. Overige maatregelen (recreatie, industrie, mobiliteit). De totale kostenraming van de vijf pakketten komt neer op €1.660.006.312,- als aanvraag voor het Transitiefonds en €88.168.392 als aanvraag bij Programma Natuur. Voor de aanvraag bij Programma Natuur is de provincie zich er van bewust dat dit het beschikbare budget met €18 mln. overschrijft. Deze overschrijding ziet de provincie, zoals aangegeven tijdens het tweede interview met het toetsteam, daarom als aanvraag bij het Transitiefonds. Zie voor de verdere individuele beoordelingen per pakket hoofdstuk 7.
Onderdelen/punten die het Rijk positief vindt en waar zij enthousiast van wordt	Op hoofdlijnen wordt met deze maatregelpakketten een eerste aanzet gedaan om tot doelbereik te komen. De maatregelpakketten zijn op onderdelen concreet en ook gekoppeld aan de opgave die Zeeland heeft, in enkele gevallen toegespitst op specifieke gebieden. Dat laatste is bijvoorbeeld het geval voor de maatregel groenblauwe dooradering onder het pakket natuur. Zeeland voert nadrukkelijk ook maatregelpakketten op die (deels) buiten de scope van het NPLG vallen, onder het gedachtengoed van "alle sectoren dragen bij" en onder de verwachting dat het Rijk zal helpen met het organiseren van een integrale dekking, inclusief bronnen buiten het Transitiefonds.
En onderdelen / punten waar het Rijk nog keuzes of koers, verdere uitwerking en concretisering op verwacht.	<p>De maatregelen en instrumenten in de verschillende pakketten zijn echter veelal nog beperkt en nog niet concreet beschreven (o.a. naar de betreffende interventie, locaties, momenten, uitvoerende en betrokken partijen). Zeeland verwijst dat nadere uitwerking onderdeel is van onder meer gebiedsprocessen. Daarbij blijft in dit stadium de vraag open welke concrete acties verbonden zijn aan de onderliggend genoemde maatregelen.</p> <p>De wijze waarop Zeeland in het voortraject een veelheid aan partijen heeft betrokken in de totstandkoming van de maatregelpakketten geeft vertrouwen voor het betrekken van partijen bij de uitwerking in de volgende fase. Tegelijkertijd is er dus nog een nadere concretisering nodig. Het is met name niet duidelijk welke rollen en verantwoordelijkheden betrokken partijen in de uitvoering van de maatregelen hebben.</p> <p>In de verschillende dekkingsvoorstellen van de maatregelen wordt niet duidelijk welk deel van de kosten ten laste moeten komen van het Transitiefonds in verhouding tot andere financieringsbronnen waar naar wordt verwezen. Dit betreft dus niet alleen financieringsbronnen bij het Rijk, maar bijvoorbeeld ook financieringsbronnen bij de provincie zelf en eventuele gebiedspartners. Ook ontbreekt in veel gevallen nog een PxQ systematiek. In de bijstelling van de maatregelpakketten dient een volledig uitgewerkt dekkingsvoorstel te worden opgenomen. De provincie geeft aan dat het van het Rijk verwacht om vanuit meerdere bronnen de beoogde Rijksbijdrage te organiseren. De provincie is dus niet voornemens om zelf met een dekkingsvoorstel te komen voor andere Rijksfinancieringsbronnen (zoals het Klimaatfonds of het Deltafonds). Dit is bekrachtigd in het tweede interview met het toetsteam.</p> <p>Risico's en beheersmaatregelen zijn voornamelijk beknopt en beperkt gespecificeerd weergegeven. Er is nog geen sprake van daadwerkelijk mitigerende maatregelen. Dit behoeft uitwerking in de bijstelling van de maatregelpakketten.</p> <p>Voor de maatregelpakketten is ook nog geen planning met tussentijdse mijlpalen weergegeven. Ook dit dient nog te worden toegevoegd.</p>
Voorwaarden behorende bij integrale beoordeling maatregelpakketten	De volgende voorwaarden worden in ieder geval voor alle maatregelpakketten benoemd door het toetsteam richting provincie. Voor eventuele specifieke voorwaarden die op slechts een enkele maatregel van toepassing zijn zie hoofdstuk 6. <ul style="list-style-type: none"> • De provincie wordt gevraagd om een verdere onderbouwing toe te voegen die de relatie tussen maatregelpakket naar de mate van doelrealisatie van het NPLG helder weergeeft. • De provincie wordt verzocht om meer inzicht te geven in wat waar én wanneer gaat gebeuren. Het betreft dus zowel een ruimtelijke vertaling van de geplande maatregelen

³ een lock-in is een situatie waarin de afnemer, aanvrager of gebruiker geen alternatieve opties meer heeft binnen een proces of activiteit als blijkt dat de gekozen optie niet effectief is voor het gestelde doel en/of een negatief effect heeft op andere gestelde doelen.

	<p>als een duidelijke markering van de daadwerkelijk geplande maatregelen en maatregelen die nog verdere besluitvorming behoeven.</p> <ul style="list-style-type: none"> • De provincie wordt verzocht om de rollen van verschillende betrokken partijen, waaronder hun verantwoordelijkheden, in beeld te brengen. • De provincie wordt verzocht om met een volledige raming op basis van de PxQ systematiek te komen per maatregelpakket, gevolgd met een uitgewerkt voorstel voor dekking dat idealiter uitgaat van meerdere financieringsbronnen. • De provincie wordt verzocht om de risico's en beheersmaatregelen verder uit te werken, en daarbij ook aandacht te besteden aan het niet kunnen behalen van doelbereik dat is voorzien bij de desbetreffende maatregel. • De provincie wordt gevraagd om nog een concrete planning toe te voegen en te onderbouwen dat het (waar aan de orde samen met andere partijen) organisatorisch gesteld staat voor uitvoering. • De provincie wordt verzocht om in ieder geval voor alle maatregelen die op korte termijn gerealiseerd zouden kunnen worden (koplopers) meer inzicht te geven in de sociaaleconomische effecten aan de hand van een SEIA.
<p>Koplopers - eerste maatregelpakketten waarvoor aanvraag rijksbijdrage wordt ingediend (zie onderdeel 5 voor onderbouwing conclusie)</p>	
<p>Samenvatting van positieve en negatieve bevindingen van integrale beoordeling van koplopers.</p> <p>Onderdelen/punten die het Rijk positief vindt en waar zij enthousiast van wordt.</p> <p>En onderdelen / punten waar het Rijk nog keuzes of koers, verdere uitwerking en concretisering op verwacht.</p>	<p>De lijn die het Rijk hanteert ten aanzien van de door de provincie Zeeland aangedragen koplopers is dat, gegeven de samenhang in de maatregelpakketten, eerst bijstelling en uitwerking van deze pakketten plaatsvindt alvorens over de koplopers conclusies te trekken.</p> <p>In voorliggend tussentijds beeld wordt een eerste inzicht gegeven in de kansrijkheid van de koplopers. Hierbij is primair gekeken naar de volgende criteria:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 'No regret': welke maatregelen dragen bij aan NPLG-doelbereik zonder dat dit tot negatieve effecten leidt op andere maatregelen en NPLG-doelen. - Het voorkomen van een 'lock-in': een situatie waarin de afnemer, aanvrager of gebruiker geen alternatieve opties meer heeft binnen een proces of activiteit als blijkt dat de gekozen optie niet effectief is voor het gestelde doel en/of een negatief effect heeft op andere gestelde doelen. <p>Dit leidt tot het volgende samenvattend beeld (nader gespecificeerd bij de maatregelpakketten):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Koplopers akkerbouw (en zoetwater)</i>: De eerste appreciatie is dat de koplopers kunnen bijdragen aan meerdere NPLG-doelen. De PxQ onderbouwing is bij enkele maatregelen opgenomen, bij andere maatregelen ontbreekt dit en behoeft het verdere aanvulling. De maatregelen betreffen voornamelijk pilots, onderzoek, en planontwikkeling; er is naar verwachting geen sprake van controversiële innovaties. Voorts worden er geen lock-in situaties verwacht. Overall bezien is de eerste indruk dat de koplopers akkerbouw en zoetwater, na uitwerking, no regret kunnen zijn. Voor wat betreft de aankoop van grond (250 ha.) voor een grondontwikkelingsbank (A9) en bijbehorende proceskosten (A) geldt (evenals voor V7, zie onder) dat dekkingsmogelijkheden verdere uitwerking vragen. Zo kan vanuit het Transitiefonds in principe alleen afwaardering van grond bekostigd worden. Aankoop van gronden is wel mogelijk als het bedoeld is voor uitbreiding (areaal) natuur. Mogelijk is een deel van A9 te dekken via provinciale middelen en/of de inzet van de Nationale Grondbank. Dit behoeft in de komende periode verdere uitwerking tussen provincie Zeeland en het Rijk. Een en ander onder het voorbehoud dat dergelijke transacties niet leiden tot ongeoorloofde staatsteun. Het stimuleren van regelbare drainage (W4) kan ervoor zorgen dat gebiedseigen water beter kan worden vastgehouden en de gemiddelde grondwaterstand wordt verhoogd. Dit kan bijdragen aan meerdere NPLG-doelen op het gebied van waterkwaliteit en kwantiteit. Bij mogelijke uitwerking is het van belang om per locatie de toekomstbestendigheid van het huidige landgebruik te betrekken bij het kiezen van locaties. Zo wordt verwacht dat de maatregel "no regret" is en dat "lock-in" vermeden kan worden. • <i>Koplopers veehouderij</i>: De maatregelen Kruidenrijk Grasland (V6) en de Maatwerkeraanpak vrijwillige beëindiging veehouderijen (V7) dragen naar verwachting beide bij aan meerdere NPLG-doelen. Op onderdelen is verdere financiële onderbouwing (PxQ) gewenst. Er worden geen lock in effecten verwacht. Maatregel V6 wordt vooralsnog gezien als no-regret en maatregel V7 is, afhankelijk van verdere uitwerking van de toekomstige functies van betreffende te verwerven gronden en dekkingsmogelijkheden, mogelijk no-regret. Zo kan vanuit het Transitiefonds in principe alleen afwaardering van grond bekostigd worden. Aankoop van gronden is wel mogelijk als het bedoeld is voor uitbreiding (areaal) natuur. Mogelijk is een deel van V7 te dekken via provinciale middelen en/of de inzet van de Nationale Grondbank. Dit behoeft in de komende periode verdere uitwerking tussen provincie Zeeland en het Rijk. Een en ander onder het voorbehoud dat dergelijke transacties niet leiden tot ongeoorloofde staatsteun. • <i>Koplopers zoetwater overig</i>: De maatregel W6 Vooronderzoek opwaarderen suboptimale zoetwaterstromen in de Zeeuwse industrie kan niet gezien worden als no-regret. Er is geen (PxQ) onderbouwing en de relatie met het NPLG (-doelbereik) is mager. In het geval van verdere uitwerking dient rekening te worden gehouden met wat in Zeeland nodig is voor de energietransitie (zoals waterstof, elektrolyse).

	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Koplopers natuur:</i> Voor de koplopers binnen het natuurmaatregelpakket vraagt de (PxQ) onderbouwing nadere uitwerking. De eerste inschatting is dat de koplopers bij kunnen dragen aan verschillende NPLG-doelen waaronder waterkwaliteit en de VHR. De kans van deze maatregelen op lock-in effecten wordt nochtans ingeschat als gering. Voor de koploper Uitbreiding agrarisch natuurbeheer (N2) is het in deze fase evenwel onduidelijk welke maatregelen hiervoor worden uitgevoerd. Gaat het hierbij om uitbreiding ANLb, integrale boerenlandvogel projecten en/of onderzoeksprojecten? Dit dient onderbouwd te worden. Daarnaast is onduidelijk wat het meer concrete doelbereik van deze koploper is. Vermeld wordt dat het bijdraagt aan onder meer de VHR-doelen, maar dat wordt verder niet gekwantificeerd (het areaal habitattypen en/of leefgebied van VHR-soorten dat wordt verbeterd of uitgebreid en in welke gebieden). Tenslotte is op nationaal niveau de dekking voor het ANLb na 2035 nog in bespreking. • <i>Koploper overig/recreatie:</i> Hoewel er potentie is dat (de te onderzoeken) maatregelen recreatie bijdragen aan NPLG-doelen, is de directe bijdrage van de betreffende koploper aan NPLG-doelbereik summier. Daarmee is de mate van no-regret in dit stadium moeilijk te beoordelen. Tevens is er een relatie met (ruimte voor) de energietransitie (energie infrastructuur), ook in relatie tot de verduurzaming van de industrie in Zeeland, die bij uitwerking van de maatregel verder inzichtelijk te maken is. <p>Ten aanzien van staatssteun wordt in algemene zin opgemerkt: In het kader van de uitvoering van het gebiedsprogramma en de maatregelpakketten krijgen provincies in verschillende situaties te maken met de vraag of een aankoop, een vergoeding, of subsidie leidt tot (on)geoorloofde staatssteun. Provincies zijn ten eerste zelf verantwoordelijk voor dat de door hen aangegane (grond)transacties en/of voordelen die zij verstreken aan ondernemers, in overeenstemming zijn met de staatssteunregels. Die regels zijn complex van aard en niet altijd zijn de grenzen ervan duidelijk. In de verdere uitwerking van het gebiedsprogramma en de maatregelpakketten denkt het Rijk hierover graag mee met de provincie Zeeland.</p>
Voorwaarden behorende bij koploperprojecten	Uitwerking van de maatregelpakketten op basis van de voorwaarden die daarbij zijn gegeven (zie bovenstaand).

4. Bevindingen gebiedsprogramma

Fiche 1: Algemeen	<p>Het concept Zeeuws gebiedsprogramma bestaat uit drie delen: I opgaven, II structurende keuzes en III maatregelpakketten. De provincie Zeeland heeft gekozen voor een gebiedsprogramma en bijbehorende maatregelpakketten die betrekking hebben op gehele provincie (niet exclusief het landelijk gebied). De Zeeuwse opgaven en omstandigheden staan voorop en worden scherp geagendeerd. De provincie verkiest een aanpak die deels buiten de scope gaat van het NPLG. Voorbeelden zijn het streven naar stikstofemissiereductie op niet exclusief NH₃, maar ook NO_x, het verbeteren van de zoetwaterbeschikbaarheid en maatregelen die betrekking hebben op de sectoren industrie, mobiliteit en recreatie.</p> <p>In het concept gebiedsprogramma wijst Zeeland vijf prioritaire gebieden aan voor verdere intensivering van de gebiedsgerichte aanpak: Kop van Schouwen, Manteling van Walcheren, Veerse Meer, Grenspark Groot Saefthinghe en North Sea Port District. In deze gebieden (en deels daarbuiten) is een verdere (ruimtelijke) inkleuring nodig van structurende keuzes en door te voeren maatregelen die nu nog algemeen in het gebiedsprogramma zijn beschreven. Meer inzicht is gewenst in wat waar én wanneer gaat gebeuren, waarbij deze keuzes inzichtelijk zijn gemaakt op indicatieve kaarten (voorwaarde 2). Mogelijk kan daarbij ondersteunend zijn het ruimtelijk voorstel dat de provincie opstelt in het kader van het NOVEX-traject. Verder wordt gevraagd om toe te lichten (volgens op het interview met het toetsteam) hoe de organisatie van Nationale Park Oosterschelde betrokken is bij de keuzes van de gebiedsindeling die de provincie hanteert (voorwaarde 3).</p> <p>Zeeland kiest voor een uitgebreide voorbereidingsprocedure en periodieke bespreking met PS om het gebiedsprogramma aan te passen en hierna vast te stellen. Betrokken overheden, maatschappelijke organisaties en andere stakeholders worden geconsulteerd en in de gelegenheid gesteld om hun zienswijze op het gebiedsprogramma te geven. Tevens werkt de provincie, met medeoverheden en stakeholders, aan een uitvoeringsstrategie. Het is positief dat de provincie deze vorm van intensieve afstemming en samenwerking met de Zeeuwse (gebieds)partijen verkiest. In de uitwerking van het gebiedsprogramma dient wel duidelijker te worden in hoeverre partijen zich committeren aan het gebiedsprogramma, in het bijzonder wanneer zij verantwoordelijkheden hebben in de uitvoering (voorwaarde 4 en 5).</p> <p>Het concept gebiedsprogramma bevat in dit stadium geen beleidstheorie. Hiermee wordt conform handreiking gebiedsprogramma's bedoeld op: 'een kwalitatieve en waar mogelijk kwantitatieve onderbouwing die de samenhang onderbouwt tussen de probleemanalyse van de NPLG-doelen, de voorgestelde maatregelpakketten, de instrumenten om deze maatregelpakketten te realiseren, de verwachte effecten en de bijdrage aan het doelbereik'.</p>
-------------------	---

	<p>In de uitwerking van het gebiedsprogramma wordt de provincie gevraagd hier nader inzicht in te verschaffen (voorwaarde 1).</p> <p>De provincie geeft een algemene beschrijving van data en monitoring met de ambitie naar een meer gebiedsgerichte en tussen partijen uitwisselbare informatievoorziening met verwijzing naar initiatieven als Data-gedreven gebiedsplannen en een Programma Realisatie Interbestuurlijke data-strategie. Tegelijk bevat het concept gebiedsprogramma in dit stadium geen (aanpak van) monitorings- en evaluatie-activiteiten voor stikstof, natuur, klimaat en water. In de bijstelling van het gebiedsprogramma dient hier invulling aan te worden gegeven (voorwaarde 6).</p> <p>Positief is dat de provincie aangeeft in de actualisatie van het gebiedsprogramma de bevindingen van de Ecologische Autoriteit (EA) en het consortium van kennisinstellingen te willen betrekken. Het Rijk zal de bevindingen van de EA en het consortium betrekken bij de beoordeling van de volgende versie van het gebiedsprogramma (voorwaarde 21).</p>
<p>Fiche 2: Doelbereik NPLG/NPLG doelen in samenhang & structurerende keuzes</p>	<p>Het toetsteam vraagt aan de provincie om in de bijstelling van het gebiedsprogramma concreter in te gaan op vereisten opgenomen in de Wet stikstof en natuurverbetering (Wsn) (voorwaarde 9). Meest in het oog springt dat er nog onvoldoende inzicht is in de verwachte gevolgen van voorgestelde maatregelen op de stikstofgevoelige N2000-gebieden. Hierbij (h)erkent het toetsteam de situatie van met name de zwaar overbelaste duingebieden (Kop van Schouwen en Manteling van Walcheren) in combinatie met een groot aandeel daarin van moeilijk beïnvloedbare stikstofbronnen (buitenland, zeescheepvaart en meetcorrectie). Dit maakt de opgave in Zeeland om te kunnen voldoen aan de doelstelling van een gunstige staat van instandhouding in de betreffende gebieden complex en uitdagend.</p> <p>Voor de te realiseren stikstofreductie verkiest de provincie een gecombineerde aanpak. Dit betekent reductie van zowel NH₃ en NO_x en niet alleen NH₃ zoals opgenomen in het NPLG. De provincie streeft naar een reductie van stikstofemissie van 631 ton NH₃/NO_x in 2035. Deze benadering past binnen het maatwerk dat het Rijk aan de provincie wil bieden. Tegelijk is het van belang dat met deze benadering minimaal hetzelfde doelbereik wordt gerealiseerd. Het toetsteam vraagt aan de provincie Zeeland om inzicht te geven in de onderbouwing dat de gecombineerde reductie-aanpak van NO_x en NH₃ tot het gewenste doelbereik in het NPLG leidt.</p> <p>De provincie Zeeland laat in het concept gebiedsprogramma op hoofdlijnen zien hoe het de strategie voor het realiseren van het VHR-doelbereik in 2030 benadert. De provincie geeft aan onderdelen van de VHR-opgave voor Zeeland niet realistisch en niet haalbaar te achten. Tegelijk wil de provincie samen met het Rijk de VHR-opgave voor Zeeland uitwerken naar haalbare en uitlegbare doelen en geeft ze aan 'no regret' maatregelen te willen nemen. Het Rijk is inmiddels een gezamenlijke uitwerking met de provincie gestart en zal hier verder uitwerking aan geven. Dit moet eraan bijdragen dat in de actualisatie van het gebiedsprogramma een meer concreet uitgewerkte strategie voor het realiseren van het VHR-doelbereik is opgenomen (voorwaarde 7 en 10). Ten aanzien van de invulling van deze randvoorwaarde geeft het toetsteam de provincie Zeeland het volgende ter overweging mee: <i>de onderbouwing voor doelbereik stikstofgevoelige N2000 gebieden in de aanvraag voor het Programma Natuur (bijlage 8, deel III van het gebiedsprogramma) omvat onder meer een strategie waarin de voornaamste knelpunten/drukfactoren en accenten voor het nemen van maatregelen zijn weergegeven. Ook is per maatregel aangegeven wat het effect is op voornaamste knelpunt(en) en habitattypen(n) incl. hectare. Op dezelfde manier zou de provincie een onderbouwing kunnen aanleveren voor bijvoorbeeld VHR-doelbereik. Hierbij kan de provincie aangeven in welke mate bestaande en additionele maatregelen binnen en buiten Natura2000-gebieden bijdragen aan VHR-doelbereik (de overbrugging van 30% van het gat tussen de huidige staat van instandhouding en een gunstige staat van instandhouding voor alle VHR-beschermde habitattypen en soorten tot 2030).</i></p> <p><i>Met betrekking tot VHR-doelbereik voert de provincie al duidelijke maatregelen op, waaronder programma natuur (fase 2), de afronding van het Zeeuwse deel van het NNN, het realiseren van (aanvullend) bosareaal, Groenblauwe Dooradering en maatregelen die betrekking hebben op klimaatadaptatie. De maatregelen worden voorsnog omschreven als 'kansen' en zijn op hoofdlijnen toegelicht. De provincie wordt gevraagd om deze verder te concretiseren en een onderscheid te maken tussen maatregelen die daadwerkelijk gerealiseerd kunnen gaan worden en maatregelen die nog overwogen worden voor nadere besluitvorming en realisatie (zie voorwaarden behorende bij integrale beoordeling maatregelpakketten). Daarnaast ontbreekt er de koppeling met VHR-doelbereik. Zo is bij de bossenstrategie niet aangegeven welk type bos en welke verbindingen er voor zorgen dat de meeste resultaten om de VHR-doelstelling te halen. Ook is niet aangegeven om welke habitattypen, leefgebieden en soorten het gaat. Bij agrarisch natuurbeheer zijn open akkerlandschap en open graslandschap bedoeld ter bescherming van onder andere de patrijs, veldleeuwerik, kluut, Kievit en scholekster. De kwantificering van areaal te realiseren leefgebied en aantallen per soort worden hierbij niet benoemd. Bij de actualisatie van het gebiedsprogramma dient per maatregel te worden aangegeven wat de bijdrage hiervan is aan VHR-doelbereik.</i></p> <p>Betreffende de klimaatopgave verkiest Zeeland de aanpak dat het Rijk verantwoordelijkheid neemt voor de generieke (nationale) maatregelen en dat de provincie hierbij een stimulerende rol vervult. In het gebiedsprogramma dient onderbouwd te worden dat met deze</p>

	<p>aanpak daadwerkelijk de voor Zeeland geformuleerde reductieopgave van 0,1 Mton CO₂ eq ten opzichte van de Klimaat- en Energieverkenning 2021 gerealiseerd kan worden (voorwaarde 11).</p> <p>Bij de strategie en maatregelen voor natuurherstel, het tegengaan van verslechtering en verbeteren van hydrologische condities legt de provincie een relatie met de inzichten en maatregelen uit de Natuurdoelanalyses, zoals beschreven staat in het programma Natuur dat de provincie al bijlage heeft toegevoegd bij de maatregelen. Tegelijk is niet duidelijk of deze voldoende zijn om de gestelde doelen ook te realiseren en hoe deze maatregelen worden geïmplementeerd (voorwaarde 12).</p> <p>Bij voornoemde en alle andere maatregelen evenals de structurerende keuzes (waaronder de door de provincie nog te wegen/ uit te werken overgangsgebieden) is het van belang om in het gebiedsprogramma een verdere ruimtelijke doorvertaling te maken met een helder tijdspad van verdere uitwerking, in samenhang met de gebiedsprocessen (prioritaire gebieden) die Zeeland in het gebiedsprogramma beschrijft (voorwaarde 2).</p> <p>Water Bodem Sturend biedt een belangrijk tegelijk uitdagend kader voor structurerende keuzes in Zeeland. In het concept gebiedsprogramma verwijst de provincie meerdere keren naar de uitgangspunten van Water Bodem Sturend. Garantie van voldoende zoetwater en het tegengaan van verzilting, ten behoeve van de landbouw, zijn daarbij door de provincie scherp geagendeerd. Het belang van voldoende zoetwater voor natuurherstel en het behalen van de KRW-doelen (b.v. grondwater kwantiteit en kwaliteit) zijn echter onderbelicht in het gebiedsprogramma. Tegelijk blijven onderdelen van de gevraagde analyse en navolgende ruimtelijke keuzes uit. Deze behoeven in actualisatie van het gebiedsprogramma alsnog invulling (voorwaarde 13). Hierbij kan gedacht worden aan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Analyse van de huidige stand van het grondwatersysteem en grondwaterpeilverhoging gewenst is. • Analyse van de volhoudbaarheid van landbouwgronden, mogelijk aan de hand van een gebiedsgerichte uitwerking van de waterkansenkaart, met doorkijk naar de toekomst • Inzicht in de benodigde hoeveelheid zoetwater (per deelgebied en vooruitkijkend naar 2050), hoeveel ruimte is nodig voor berging van gebiedseigen water in Zeeland, bergen en afvoeren en wat dit betekent voor het hoofdwatersysteem⁴; • De restopgave van de KRW in samenhang met landbouw in het gebiedsprogramma; e.g. waar is extensivering van de landbouw nodig om aan de KRW-doelen te voldoen? <p>Additionele vereisten voor de water- en bodemsysteemanalyse staan vermeld in hst. 3.2 van de handreiking gebiedsprogramma's.</p> <p>Het Rijk is, uitgaande van de kaders van Water Bodem Sturend, graag bereid de provincie en ook het waterschap hierin te ondersteunen.</p> <p>Een onderzoek naar externe zoetwateraanvoer, waar in het gebiedsprogramma (deel II) naar wordt verwezen, staat wat betreft het Rijk op gespannen voet met Water Bodem Sturend en zal door het Rijk daarom niet gesteund worden.</p> <p>Indien de provincie Zeeland, ten opzichte van het NPLG Ontwikkeldocument, kiest voor een andere fasering (mijlpaal-jaren) in het bereiken van de NPLG-doelen, dan wordt zij gevraagd dit in de volgende versie van het gebiedsprogramma onderbouwd te motiveren (voorwaarde 8).</p>
Fiche 3: Doelbereik andere opgaven	<p>Aanvullende opgaven</p> <p>Aan het doelbereik andere opgaven is in het concept gebiedsprogramma summier aandacht besteed. In de tekst van het gebiedsprogramma wordt de mate waarin NPLG-opgaven bijdragen aan 'meekoppelopgaven' en vice versa, niet expliciet gemaakt. De provincie geeft in relatie tot stikstofreducerende maatregelen aan dat zij wil kijken naar de kansen op het gebied van de aanpak van fijnstof en geur.</p> <p>Meekoppelen van rijksopgaven</p> <p>Aansluitend op de gevraagde uitwerking van het NPLG-doelbereik (fiche 2) wordt de provincie aanbevolen om ook het meekoppelen van andere doelen in de actualisatie van het gebiedsprogramma te expliciteren. Hierbij is het Rijk eveneens bereid om met inhoudelijke expertise ondersteuning te bieden.</p>
Fiche 4: Sociaaleconomische effecten inclusief toekomst landbouw	<p>De provincie Zeeland heeft, in samenwerking met de Hogeschool Zeeland / het Kenniscentrum voor de Zeeuwse samenleving, een start gemaakt met de Sociaal Economische Effect Analyse (SEIA). Voor één maatregel (verbeteren organische stofgehalte) is aan de hand van het model van WECR met brede welvaartsindicatoren, een Theory of Change opgesteld. De provincie is voornemens om deze aanpak in de komende periode te verbreiden naar andere maatregelen, in samenhang met de voortgaande gebiedsprocessen. Het toetsteam vraagt aan de provincie om in de actualisatie van het gebiedsprogramma, in navolging van de eerste goed uitgewerkte SEIA, ook voor de overige maatregelen, in ieder geval die maatregelen die op korte termijn gerealiseerd zouden kunnen worden (koplopers), de sociaaleconomische effecten inzichtelijk te maken en te onderbouwen. Als onderdeel van</p>

⁴ Aanbevolen wordt dit te doen in samenhang met het verwachte watergebruik voor de bredere en ook toekomstige functies, waaronder energietransitie/elektrolyse.

	de SEIA vraagt het toetsteam aan Zeeland om, waar relevant, ook de agro-economische effecten duidelijk te beschrijven. Indien uitvoerbaar kan daarvoor de door Wageningen Economic Research ontwikkelde methodiek worden gebruikt. De SEIA wordt gezien als een iteratief proces: Zeeland kan de effecten gaandeweg scherper inzichtelijk maken, in samenwerking met gebiedspartijen (gebiedsprocessen). Het is daarbij ook van belang dat Zeeland aangeeft hoe de uitkomsten van de SEIA betrokken worden bij de keuzes en maatregelen in het gebiedsprogramma (voorwaarde 14).
Fiche 5: Budget	<p>In het concept gebiedsprogramma is een totaaloverzicht van de te verwachten kosten opgenomen. Deze kosten zijn grofmazig uitgewerkt en behoeven concretisering naar een onderbouwde P (prijs) x Q (hoeveelheid) som, waarbij investerings- en beheers- en/of exploitatiekosten zijn weergegeven. Ook de kosten voor uitvoering van de maatregelpakketten dienen inzichtelijk te worden gemaakt (voorwaarde 15).</p> <p>Voor wat betreft de dekking van maatregelpakketten wordt in het concept gebiedsprogramma bij alle maatregelpakketten verwezen naar het Transitiefonds met op onderdelen mogelijke relaties naar onder andere het GLB-NSP, Deltafonds zoetwater en (provinciale) cofinanciering. Deze verwijzingen zijn echter niet concreet en missen onder meer bedragen. Daarom behoeft dit uitwerking naar het geheel van financieringsbronnen waar de provincie voor dekking aanspraak op wil maken met bijbehorende meerjarige tijdreeks, inclusief de samenhang met andere programma's (met bijbehorende financiering) (voorwaarde 16 en 17).</p> <p>Bij de voorstellen voor financiering worden niet op alle maatregelpakketten risico's en bijbehorende beheersmaatregelen beschreven. Dit zal in een volgende versie van het gebiedsprogramma moeten worden aangevuld (voorwaarde 18). Meer specifiek vraagt het toetsteam aan de provincie om bij de weergave van maatregelpakketten inzichtelijk te maken of er sprake kan zijn van lock-in effecten en wat er wordt gedaan om deze effecten te voorkomen (voorwaarde 19).</p>
Fiche 6: Besluitvorming en participatie	Het concept gebiedsprogramma geeft weer hoe de participatie is ingericht. Positief is dat de provincie blijkt geeft van een intensieve afstemming en samenwerking met sectororganisaties, maatschappelijke organisaties en andere overheden, in het bijzonder het waterschap. Deze partijen hebben ook maatregelen aangereikt waarvan enkele zijn opgenomen in de maatregelpakketten. Tevens zet de provincie in op uitwerking en uitvoering van de maatregelen in overleg met de gebiedspartijen in vijf prioritaire gebieden. Uit de bijstelling van het gebiedsprogramma moet volgen hoe, na vaststelling van het gebiedsprogramma, het proces van doorontwikkeling en uitvoering van het gebiedsprogramma met participatie en besluitvorming met Zeeuwse stakeholders verder vorm krijgt. Dit kan onderdeel zijn van de uitvoeringsstrategie die de provincie Zeeland voornemens is op te stellen. Het toetsteam vraagt de provincie om inzicht te geven in het kader waarbinnen gebiedsprocessen voortgezet worden en wat het tijdpad is om (gefaseerd) tot realisatie te komen (voorwaarde 4 en 5).
Fiche 7: Samenhang en weging	In het concept gebiedsprogramma geeft de provincie een analyse van de omstandigheden en opgaven om in Zeeland tot doelbereik op het gebied van stikstof, natuur, klimaat en water te komen. De provincie kiest nadrukkelijk voor een bredere benadering dan het NPLG. Het is behulpzaam dat de provincie de gebiedsgerichte opgaven vooropstelt om tot een samenhangende aanpak en maatregelpakketten te komen. Hoewel de provincie het gebiedsprogramma en de maatregelpakketten als onlosmakelijk geheel presenteert is echter onvoldoende duidelijk wat de te realiseren effecten zijn en hoe die bijdragen aan de doelen van het NPLG, zowel op het geheel als de afzonderlijke delen. Dit behoeft verdere onderbouwing in de bijstelling van het gebiedsprogramma (voorwaarde 7). In deze onderbouwing kan het helpen om inzicht te verschaffen in waar structurende keuzes en maatregelen in Zeeland toegepast gaan worden (ruimtelijke vertaling). Gelet op de verwijzing die de provincie in dit verband maakt naar gebiedsprocessen wordt gevraagd om duidelijker aan te geven wat het kader is waarbinnen deze gebiedsprocessen voortgezet worden en wat het tijdpad is om tot realisatie te komen (voorwaarde 4).

5. Bevindingen koplopers - eerste maatregelpakketten waarvoor aanvraag rijksbijdrage wordt ingediend

De provincie Zeeland heeft enkele onderdelen van de vijf maatregelpakketten in het gebiedsprogramma aangedragen als mogelijke koplopers voor start uitvoering vanaf 2024. Derhalve zijn de bevindingen bij de toetsing van de betreffende koplopers onderdeel van de onderstaande tabellen over de toetsing van de maatregelpakketten.

6. Bevindingen maatregelpakketten

Maatregelpakket Zeeland 1: akkerbouw + zoetwater

Deel 0: Algemeen	Het betreft een pakket van 12 maatregelen gericht op het bevorderen van de toekomstbestendigheid van de akkerbouw als voornaamste agrarische sector in Zeeland. Voorbeelden van maatregelen zijn bodemverbetering (o.a. mestaanwending), aanpassing van teelten (o.a. biologische landbouw) en functionele agrobiodiversiteit (o.a. gewasbescherming). De landbouw gerelateerde maatregelen gaan in combinatie met 5 maatregelen gericht op het verbeteren van de zoetwaterbeschikbaarheid, primair ten behoeve van de akkerbouw. De totale kostenraming van het pakket is € 488.050.000, -
Deel 1: Opgaven/ probleemanalyse en de te bereiken doelen	Zeeland is een akkerbouwprovincie. Verduurzaming is nodig om toekomstbestendig te kunnen blijven boeren. De provincie geeft aan dat voor het realiseren van de doelen van het NPLG voldoende beschikbaarheid van zoetwater nodig is, wat gegeven de toenemende veranderlijkheid van het weer, verzilting en beperkte aanvoer van zoetwater in het watersysteem in toenemende een uitdaging vormt. De daadwerkelijke bijdrage van de voorgestelde maatregelen aan de NPLG-doelen is algemeen en in dit stadium vooral kwalitatief geduid (zie verder bij deel 2).
Deel 2: Oplossingsrichtingen, doelbereik en (sociaaleconomische) effecten	<p>De maatregelen en instrumenten in het pakket die betrekking hebben op akkerbouw (A1 t/m A12) zijn beperkt en nog niet concreet beschreven. Inzicht in de voorgestelde interventie blijft achterwege. Zeeland verwijst dat nadere uitwerking onderdeel is van onder meer gebiedsprocessen. Daarbij blijft in dit stadium de vraag open welke concrete acties verbonden zijn aan de onderliggend genoemde maatregelen. De provincie wordt gevraagd dit te verduidelijken (voorwaarde). De beschrijving van de zoetwatermaatregelen W1 t/m W5 geven -meer dan de maatregelen A1 t/m A12- inzicht in welke activiteiten worden ondernomen en instrumenten daarbij worden ingezet. Aangaande de zoetwatermaatregelen is tijdens de tweede interviewronde door de provincie inzichtelijk gemaakt dat er voor wat betreft W3 (ondergrondse opslag) en W4 (regelbare drainage) een relatie is met projecten die reeds onderdeel zijn van het Deltaplan Zoetwater. Het gebiedsprogramma/NPLG wordt gezien als mogelijkheid voor verdere uitrol en opschaling, waarbij ten aanzien van ondergrondse opslag de uitkomsten van het onderzoek naar de proefcasus Wolphaartsdijk een voorwaarde zijn. Aan de provincie wordt gevraagd de relaties met het Deltaplan Zoetwater in de volgende versie van het gebiedsprogramma nader toe te lichten en zo nodig ook (voor andere maatregelen) aan te geven waar een relatie met het Deltaplan Zoetwater nog gelegd kan gaan worden.</p> <p>Voor zowel de akkerbouw- als zoetwatermaatregelen geldt dat een verwachte bijdrage aan doelen /richting naar doelbereik wordt weergegeven. De precieze bijdrage in relatie tot doelstelling voor Zeeland is niet gegeven. Er is daarmee niet goed een causaal verband te leggen tussen maatregel/project, instrument, kosten/budget en doelbereik. In de uitwerking van het gebiedsprogramma is een verdere onderbouwing van de relatie tussen maatregelpakket naar de mate van doelrealisatie van het NPLG nodig (voorwaarde).</p> <p>Voor in ieder geval de maatregelen die op korte termijn gerealiseerd zouden kunnen worden (koplopers) vraagt het toetsteam aan Zeeland om de sociaaleconomische effecten inzichtelijk te maken en te onderbouwen aan de hand van een SEIA (voorwaarde).</p>
Deel 3: Besluitvorming en daarbij betrokken partijen	<p>De wijze waarop Zeeland in het voortraject een veelheid aan partijen heeft betrokken in de totstandkoming van het maatregelpakket, is een aansprekend voorbeeld voor het betrekken van partijen en geeft vertrouwen voor het betrekken van partijen bij de uitwerking in de volgende fase.</p> <p>In het maatregelpakket staan de betrokken en verder te betrekken partijen beschreven. Nog niet duidelijk is welke rollen en verantwoordelijkheden zij in de uitvoering van de maatregelen hebben. Er is voorts op basis van het maatregelpakket geen inzicht in de (te) doorlopen procedures en besluitvorming. De provincie wordt gevraagd om in de bijstelling van het gebiedsprogramma op beide aspecten nader inzicht te verschaffen (voorwaarde).</p>
Deel 4: Financiën en risico's	<p>De direct aan akkerbouw gerelateerde maatregelen bestaan deels uit voortzetting van lopende activiteiten en deels in nieuwe activiteiten. Bij de voortzetting van lopende projecten lijkt de eerste onderbouwing aan te sluiten bij kengetallen die in die projecten herkenbaar zijn, zoals onder meer Bodem Up. Ten behoeve van de realisatiefase is een verdere validatie wenselijk. Een onderbouwing naar PxQ (gehanteerde prijzen en eenheden) dient op alle maatregelen in het pakket te worden doorgevoerd. Tevens is inzicht gewenst in uitsplitsing naar zowel investeringskosten, uitvoeringskosten als (structurele) kosten voor beheer, onderhoud en/of exploitatie (voorwaarde).</p> <p>In het voorstel voor dekking wordt niet duidelijk welk deel van de kosten ten laste moeten komen van het Transitiefonds in verhouding tot andere financieringsbronnen waarnaar wordt verwezen. In de bijstelling van het maatregelpakket dient een volledig uitgewerkt dekkingsvoorstel te worden opgenomen (voorwaarde).</p> <p>De provincie heeft de risico's en beheersmaatregelen beknopt en beperkt gespecificeerd weergegeven. Er is nog geen sprake van daadwerkelijk mitigerende maatregelen. Dit behoeft uitwerking in de bijstelling van het maatregelpakket (voorwaarde).</p>

Deel 5: Aanpak met planning en mijlpalen	Voor de maatregelen A1 t/m A12 is geen planning met tussentijdse mijlpalen weergegeven. Bij de maatregelen W1 t/m W5 is dit puntsgewijs beschreven, hetzij op hoofdlijnen. De door de provincie in algemene zin benoemde aandachtspunten aangaande capaciteit, middelen en menskracht zijn niet toegespitst op de uitvoering van de betreffende maatregelen. Beide aspecten behoeven alsnog invulling bij de uitwerking van het maatregelpakket (voorwaarde).
Deel 6: no-regret koplopers	<p>Door de provincie zijn, als onderdeel van dit maatregelpakket, de volgende maatregelen aangewezen als koplopers:</p> <ul style="list-style-type: none"> • A Coaching opstarten inclusief metingen (50 bedrijven) € 500.000,- <i>nav update provincie van koplopers 23 augustus 2023</i> • A KPI's verder uitwerken € 1.000.000, - • A1 Stimuleren, ondersteunen en begeleiden van pilots op het gebied van bodemverbetering (1.000 ha) € 1.000.000, - • A1/A2 Vervolgonderzoek relatie stikstof/zoetwater € 100.000, - • A2 Bodemverbetering, onderdeel hoogwaardige compost € 1.300.000, - • A3/A4 Start stimulering eiwitteelt en biobased teelten in Grenspark Groot Saeftinghe € 300.000, - • A5 Start plan van aanpak stimuleringsplan biologisch landbouw € 1.000.000, - • A9 Grondaankoop voor grondontwikkelingsbank (250 ha) € 25.000.000, - <i>opgehoogd van 50 ha. naar 250 ha. nav update provincie van koplopers 24 augustus</i>) + <i>aanvullende proceskosten van € 300.000,-</i> • W1 Meetnetwerk in het Grenspark Groot Saeftinghe, pilot vooruitlopend op het totale meetnetwerk € 350.000, - • W2 Onderzoek en voorbereiden grondaankopen Reigersbergse Polder € 1.500.000, - • W4 Stimulering regelbare drainage (2500 ha) € 2.500.000,- <i>aangevuld nav update provincie van koplopers 24 augustus 2023.</i> • W5 Plaatsen van een zoet/zout stuw en aanpassing systeem. 10 x door heel Zeeland € 500.000, - • W5 Pilot verondiepen /verplaatsen sloten in Noordgouwe en Kamperland € 250.000, - • W5 Bepalen van aanpassen methoden voor nieuwe peilbesluiten € 250.000, - <p>De koplopers akkerbouw zijn evenals het integrale maatregelpakket divers van aard. Ook de relatie met zoetwaterbeschikbaarheid komt terug bij de aangedragen koplopers. De eerste appreciatie is dat de koplopers kunnen bijdragen aan meerdere NPLG-doelen, waarbij door de provincie voornamelijk verwezen wordt naar KRW, VHR, en stikstofemissiereductie. De PxQ onderbouwing is bij enkele maatregelen (A1, A3/A4, A5, A9, W4 en coaching) opgenomen, bij andere maatregelen zoals A1/A2, A2, W1, W2, W5 en de KPI's ontbreekt dit. De maatregelen betreffen voornamelijk pilots, onderzoek, en planontwikkeling; er is naar verwachting geen sprake van controversiële innovaties. Voorts worden er geen lock-in situaties verwacht. <i>Overall</i> bezien is de eerste indruk dat de koplopers akkerbouw en zoetwater no regret zouden kunnen zijn.</p> <p>Voor wat betreft de aankoop van grond (250 ha.) voor een grondontwikkelingsbank (A9) evenals bijbehorende proceskosten (A) geldt dat dekkingsmogelijkheden verdere uitwerking vragen. Zo kan vanuit het Transitiefonds in principe alleen afwaardering van grond bekostigd worden. Aankoop van gronden is wel mogelijk als het bedoeld is voor uitbreiding (areaal) natuur. Mogelijk is een deel van A9 te dekken via provinciale middelen en/of de inzet van de Nationale Grondbank. Dit behoeft in de komende periode verdere uitwerking tussen provincie Zeeland en het Rijk.</p> <p>Het stimuleren van regelbare drainage (W4) kan ervoor zorgen dat gebiedseigen water beter kan worden vastgehouden en de gemiddelde grondwaterstand wordt verhoogd. Dit kan bijdragen aan meerdere NPLG-doelen op het gebied van waterkwaliteit en kwantiteit. Bij mogelijke uitwerking is het van belang om per locatie de toekomstbestendigheid van het huidige landgebruik te betrekken bij het kiezen van locaties. Zo wordt verwacht dat de maatregel 'no regret' is en dat 'lock-in' vermeden kan worden.</p>

Maatregelpakket Zeeland 2: veehouderij

Deel 0: Algemeen	Dit pakket van zeven maatregelen is gericht op het realiseren van emissiereductie van ammoniak en/of methaan en andere broeikasgassen. De zevende maatregel is een door Zeeland gewenste maatwerkpaak gericht op vrijwillige beëindiging en opkoop van veehouderijen die buiten de criteria van nationale regelingen vallen voor onder meer de Aanpak Piekbelasting. De kosten voor uitvoering van de eerste zes maatregelen zijn geraamd op: €49,8 mln. Voor de uitvoering van de zevende maatregel vrijwillige opkoop is een bedrag van €150 mln. geraamd. In totaal gaat het om €199,8 mln.
Deel 1: Opgaven/ probleemanalyse en de te bereiken doelen	Zeeland heeft een relatief kleine veehouderijsector waardoor de impact van de sector op emissie/depositie van stikstof op natuurgebieden gering is. Tegelijk is er in Zeeland een situatie van sterk overbelaste N2000-duingebieden. Dit betekent dat alle Zeeuwse veehouderijen een emissiereductieopgave hebben.
Deel 2: Oplossingsrichtingen, doelbereik en (sociaaleconomische) effecten	<p>De maatregelen en instrumenten in het pakket V1 t/m V6 vragen uitwerking. Op dit moment is onvoldoende duidelijk welke interventies (acties) onderdeel zijn van de maatregelen. De provincie wordt gevraagd dit in de actualisatie van het gebiedsprogramma te verduidelijken (voorwaarde). Hierbij kan een relatie gelegd worden met de uitwerking die de provincie voorziet in relatie tot de gebiedsprocessen. Specifiek ten aanzien van de maatregelen V2 t/m V4: stalsystemen, mest-additieven en voerspoor verwijst de provincie naar generieke maatregelen. Verduidelijking is gewenst hoe deze generieke maatregelen zich verhouden tot het tijdspad en de middelen die de provincie voor de gebied specifieke maatregelen deels geraamd heeft. Ten aanzien van stalsystemen/innovatie (V2) is het advies om niet op korte termijn en op grote schaal forse investeringen in emissie reducerende staltechnieken te stimuleren via de gebiedsprocessen. Dit vanwege de onzekerheid over de werking van emissie reducerende staltechnieken. Het stimuleren van staltechnieken kan mogelijk wel aan de orde zijn in een navolgende fase.</p> <p>Specifiek ten aanzien van maatregel V7 (maatwerk vrijwillige opkoop) vraagt het toetsteam aan de provincie nader inzicht in de toekomstige bestemming/functies van de te verwerven gronden. Idealiter draagt verwerving bij aan de realisatie van de doelen van het NPLG. Hier lijken kansen te liggen voor bijvoorbeeld extensiever agrarisch bereik e/o natuurfuncties, GBDA etc. In dit verband heeft de provincie in het tweede interview met het toetsteam aangegeven dat er een relatie ligt met het provinciaal grondbeleid en het kunnen beschikken over voldoende (ruil)gronden. Aan de provincie wordt gevraagd deze relatie verder te concretiseren, ook in samenwerking met het Rijk (Nationale Grondbank). Temeer omdat vanuit het Transitiefonds (waar de provincie voorstel voor dekking doet) in principe alleen afwaardering van grond bekostigd kan worden. Aankoop van gronden is wel mogelijk als het bedoeld is voor uitbreiding (areaal) natuur. Mogelijk is (een deel van) V7 te dekken via provinciale middelen en/of de inzet van de Nationale Grondbank. Dit behoeft in de komende periode verdere uitwerking tussen de provincie Zeeland en het Rijk. Een en ander onder het voorbehoud dat dergelijke transacties niet leiden tot ongeoorloofde staatssteun. Aanvullend vraagt het toetsteam inzicht in voor welke van de 25-30 bedrijven bestaande nationale regelingen van toepassing kunnen zijn en welke niet. De provincie beschrijft ten aanzien van het doelbereik de richting naar verwachte emissiereductie. Nog onvoldoende gespecificeerd is in welke mate de uitvoering van de maatregelen bijdraagt aan deze en andere doelen van het NPLG. In de uitwerking van het gebiedsprogramma is verdere onderbouwing van de relatie tussen maatregelpakket naar de mate van doelrealisatie van het NPLG nodig (voorwaarde).</p> <p>Voor in ieder geval de maatregelen die op korte termijn gerealiseerd zouden kunnen worden (koplopers) vraagt het toetsteam aan Zeeland om de sociaaleconomische effecten inzichtelijk te maken en te onderbouwen aan de hand van een SEIA (voorwaarde).</p>
Deel 3: Besluitvorming en daarbij betrokken partijen	<p>Op dit onderdeel is de beoordeling vrijwel identiek aan het maatregelpakket akkerbouw:</p> <p>De wijze waarop de provincie Zeeland in het voortraject een veelheid aan partijen heeft betrokken in de totstandkoming van het maatregelpakket veehouderij, is een aansprekend voorbeeld en geeft vertrouwen voor het verder betrekken van partijen bij de uitwerking in de volgende fase.</p> <p>In het maatregelpakket staan de betrokken en verder te betrekken partijen beschreven. Hoewel er kort verwezen wordt naar onder meer vergunningverlening voor stalsystemen is niet duidelijk welke rollen en verantwoordelijkheden partijen in de uitvoering van (alle) maatregelen hebben. Er is voorts op basis van het maatregelpakket geen inzicht in de (te) doorlopen procedures en besluitvorming. De provincie wordt gevraagd om in de bijstelling van het gebiedsprogramma op beide aspecten nader inzicht te verschaffen (voorwaarde).</p>

Deel 4: Financiën en risico's	<p>Bij enkele maatregelen in het pakket is aan de hand van PxQ een inschatting van de kosten gegeven. De provincie wordt gevraagd een nadere onderbouwing bij de prijzen en eenheden te geven en dit voor alle maatregelen door te voeren. Tevens is inzicht gewenst in zowel investeringskosten, uitvoeringskosten als (structurele) kosten voor beheer, onderhoud en/of exploitatie (voorwaarde).</p> <p>In het voorstel voor dekking wordt aangegeven dat het totaal van de kosten ten laste moet komen van het Transitiefonds. Daarnaast verwijst de provincie naar mogelijkheden van dekking via de EU (POP3, categorie D), de provincie Zeeland en de agrarische sector. In de bijstelling van het maatregelpakket wordt gevraagd met een volledig uitgewerkt dekkingsvoorstel te komen (voorwaarde), dat idealiter uitgaat van meerdere bronnen dan alleen het Transitiefonds.</p> <p>Er wordt in dit stadium niet ingegaan op de risico's en beheersmaatregelen. Dit heeft in de actualisatie van het maatregelpakket alsnog invulling (voorwaarde).</p>
Deel 5: Aanpak met planning en mijlpalen	<p>Er is voor de maatregelen geen planning met tussentijdse mijlpalen weergegeven. De door de provincie in algemene zin benoemde aandachtspunten aangaande capaciteit, middelen en menskracht zijn niet toegespitst op de uitvoering van de betreffende maatregelen. Beide aspecten behoeven alsnog invulling bij de uitwerking van het maatregelpakket (voorwaarde).</p>
Deel 6: no-regret koplopers	<p>Door de provincie zijn, als onderdeel van dit maatregelpakket, de volgende maatregelen aangewezen als koplopers:</p> <ul style="list-style-type: none"> • V6 Stimuleren toepassing kruidenrijk grasland (2000 ha) € 300.000, - • V7 Start vrijwillige opkoop vier veehouderijen € 26.000.000, - <p>V6 is een maatregel die kan bijdragen aan meerdere NPLG-doelen. Verwezen wordt naar VHR, bodemkwaliteit, KRW/waterkwaliteit en minder stikstofuitstoot. Ook kan er sprake zijn van meekoppelkansen (dierenwelzijn). De provincie vraagt extra gelden aan, naast de bestaande ecoregelingen voor kruidenrijk grasland. Voor deze maatregel is er dus sprake van cofinanciering. De verwachting is dat er €2.550.000 nodig is om 17.000 ha. kruidenrijk grasland te realiseren. Dit is ook aangegeven met een P x Q onderbouwing.</p> <p>V7 geldt voor veehouderijen die niet onder de criteria van de aanpak piekbelasting en hiermee samenhangende of andere nationale (beëindigingen)regelingen vallen. De aankoop van vier veehouderijen levert stikstofreductie op, en de gronden zouden ingezet kunnen worden voor NPLG-doelstellingen, waaronder het realiseren van natuur. Er is een grove PxQ onderbouwing gegeven op basis van waarde van grond, erf en rechten. Doordat ondernemers worden uitgekocht, is er geen sprake van lock-in effecten. Mogelijkheden voor dekking vragen verdere uitwerking, in samenwerking met het Rijk, omdat vanuit het Transitiefonds in principe alleen afwaardering van grond bekostigd kan worden. Aankoop van gronden is wel mogelijk als het bedoeld is voor uitbreiding (areaal) natuur. Mogelijk is (een deel van) V7 te dekken via provinciale middelen en/of de inzet van de Nationale Grondbank. Dit heeft in de komende periode verdere uitwerking tussen provincie Zeeland en het Rijk. Een en ander onder het voorbehoud dat dergelijke transacties niet leiden tot ongeoorloofde staatssteun.</p> <p>Maatregel V6 kan als no-regret gezien worden. Maatregel V7 zou als no-regret gezien kunnen worden, mits het Rijk alsnog niet met een maatwerk regeling komt voor (een deel van de) bedrijven die buiten de bestaande 'piekbelasters' regelingen vallen. Daarnaast dient eerst meer inzicht te komen in de toekomstige functies en doelen van de te verwerven gronden, zodat ook meer duidelijk wordt welke mogelijkheden voor financiële dekking er zijn.</p>

Maatregelpakket Zeeland 3: zoetwater overig

Deel 0: Algemeen	Het pakket bestaat uit twee maatregelen en richt zich op het vergroten en/of behouden van de zoetwaterbeschikbaarheid in Zeeland door het opwaarderen van suboptimale zoetwaterstromen (zowel industrieel als huishoudelijk). De kosten voor de uitvoering van de twee maatregelen is geraamd op 2 x €100 mln. = €200 mln.
Deel 1: Opgaven/ probleemanalyse en de te bereiken doelen	Dit maatregelenpakket bevat voor een deel een omschrijving van de opgave. Zo wordt aangegeven dat het toevoegen van een extra zuiveringsstap bij RWZI's kan bijdragen aan de doelstellingen van het NPLG door de waterkwaliteit van de lozingen te verbeteren. Dit zou de belasting op het milieu verminderen en helpen met de beschikbaarheid van zoetwater. Daarnaast zouden bedrijven door het toevoegen van een extra zuiveringsstap het industrieel effluent geschikt maken voor hergebruik. In algemene beschrijvende zin geeft de provincie aan dat de maatregelen bijdragen aan de waterkwaliteit (W6) en waterbeschikbaarheid (W7). Doelbereik in concrete zin of wat concreet gerealiseerd wordt is nog niet beschreven in directe termen (voorwaarde).
Deel 2: Oplossingsrichtingen, doelbereik en (sociaaleconomische) effecten	<p>Voor dit pakket zijn doelbereik en prestaties alleen beschrijvend weergegeven. Concreet beoogd doelbereik wordt vooralsnog niet beschreven. De provincie wordt gevraagd dit toe te voegen (voorwaarde).</p> <p>Overigens lijken de maatregelen zoals ze nu staan beschreven niet bij te dragen aan de doelen van het NPLG en/of het Transitiefonds.</p> <p>(W6) Het verbeteren van de chemische waterkwaliteit valt buiten de scope van het NPLG. De enige uitzondering hiervoor geldt voor chemische stoffen afkomstig uit de landbouw, zoals gewasbeschermingsmiddelen. Hiervoor is bronaanpak echter effectiever en minder kostbaar. Daarnaast is rioolwaterzuivering een taak van de waterschappen waarvoor een lokaal belastingstelsel in werking is.</p> <p>(W7) Ondanks het risico op afwentelen van privaat naar publiek, kan het zuiveren van industrie effluent leiden tot een lagere zoetwater behoefte vanuit de industrie. Dit zou kunnen betekenen dat er juist meer water beschikbaar is om te voldoen aan de NPLG-doelen, bijvoorbeeld het herstellen van N2000-gebieden of het aanvullen van grondwaterlichamen. Daarnaast is het reduceren van drinkwatergebruik een structurende keuze vanuit water en bodem sturend. De provincie zou deze koppelingen nog kunnen maken en uitwerken (voorwaarde).</p> <p>Voor in ieder geval de maatregelen die op korte termijn gerealiseerd zouden kunnen worden (koplopers) vraagt het toetsteam aan Zeeland om de sociaaleconomische effecten inzichtelijk te maken en te onderbouwen aan de hand van een SEIA (voorwaarde).</p>
Deel 3: Besluitvorming en daarbij betrokken partijen	De betrokken partijen en hun rollen en verantwoordelijkheden zijn vooralsnog deels beschreven. Zo wordt het waterschap genoemd als partner (W6) en wordt aangegeven dat een eerste stap nader onderzoek zal zijn. Echter, worden de specifieke rollen en verantwoordelijkheden niet verder benoemd. Afspraken met partijen lijken al deels te zijn vastgelegd, maar dit zal, zoals de provincie ook aangeeft, nog verder geconcretiseerd moeten worden. Al deze aspecten dienen te worden toegevoegd (voorwaarde).
Deel 4: Financiën en risico's	<p>De maatregelen in dit pakket zijn summier financieel onderbouwd. De provincie wordt gevraagd om een nadere onderbouwing van de maatregel te maken o.b.v. de (concrete) acties waaruit de maatregel is opgebouwd, ook aan de hand van P (gehanteerde prijzen) x Q (eenheden) Tevens is inzicht gewenst in zowel investeringskosten, uitvoeringskosten als (structurele) kosten voor beheer, onderhoud en/of exploitatie (voorwaarde).</p> <p>In het voorstel voor dekking wordt aangegeven dat het totaal van de kosten ten laste moet komen van het Transitiefonds. Tegelijk wordt er geen onderbouwing gegeven waarom dekking uit (alleen) dit fonds aan de orde is, uitgaande van de doelstellingen van het fonds. Daarbij is ook niet duidelijk in hoeverre de provincie, gemeenten en/of het waterschap financieel bij gaan dragen. In de bijstelling van het maatregelenpakket wordt gevraagd met een volledig uitgewerkt dekkingsvoorstel te komen (voorwaarde), dat idealiter uitgaat van meerdere bronnen dan alleen het Transitiefonds.</p> <p>De risico's en mitigerende maatregelen worden wel benoemd, maar de provincie wordt gevraagd om ook het risico van het niet kunnen komen tot doelbereik toe te voegen (voorwaarde).</p>
Deel 5: Aanpak met planning en mijlpalen	Voor de maatregelen W6 t/m W7 is geen planning met tussentijdse mijlpalen weergegeven. Dit behoeft nadere invulling bij de uitwerking van het maatregelenpakket (voorwaarde).
Deel 6: no-regret koplopers	<p>Door de provincie zijn, als onderdeel van dit maatregelenpakket, de volgende maatregel aangewezen als koploper:</p> <ul style="list-style-type: none"> W6 (in het gebiedsprogramma gecodeerd als W7) Vooronderzoek opwaarderen suboptimale zoetwaterstromen in de Zeeuwse industrie. Verdeeld per industriesector (food, non-food) € 500.000, - <p>Deze koplopermaatregel kan (nog) niet gezien worden als no-regret. Er is geen (PxQ) onderbouwing van de gevraagde €500.000. De relatie met het NPLG-doelbereik is vooralsnog mager; het verbeteren van de chemische waterkwaliteit valt buiten de scope van het NPLG, uitgezonderd chemische stoffen afkomstig uit de landbouw en daar heeft deze maatregel geen betrekking op. Los daarvan is in dit stadium abstract hoe doelstellingen gerealiseerd gaan worden. In het geval van verdere uitwerking dient ook</p>

	rekening te worden gehouden met wat in Zeeland nodig is voor de energietransitie (zoals waterstof, elektrolyse).
--	--

Maatregelpakket Zeeland 4: natuur
--

Deel 0: Algemeen	<p>De provincie voert een pakket van vier maatregelen op dat is gericht op het realiseren van de natuurdoelen in het NPLG, met name de VHR-doelstellingen, door het uitvoeren van de bossenstrategie buiten het NNN (N1), uitbreiding van het agrarisch natuurbeheer (N2), en aanleg van moeras en beheer- en herstelmaatregelen (N3). Daarnaast is een deel gericht op het realiseren van de doelen rondom groenblauwe dooradering (GBDA) (N4).</p> <p>Additioneel voert de provincie het Programma natuur op. Hierin staan alle maatregelen opgenomen voor natuurverbetering en het tegengaan van verslechtering in de N 2000 gebieden en die voortgekomen uit de NDA's (met uitzondering van emissiebronmaatregelen, zie daarvoor o.a. de pakketten 1 en 2 rondom landbouw).</p> <p>De totale kosten van dit pakket zijn geraamd op afgerond €742 mln., waarvan (afgerond) €655 mln. voor GBDA.</p> <p>De ruimtelijke vertaling van de bossenstrategie en NNN is volgens de landelijk verordening en het vlekkenplan bossenstrategie. Voor het agrarisch natuurbeheer wordt aangegeven dat dit zal plaatsvinden binnen Natuurbeheerplan begrensde leefgebieden voor het ANlb, alsook overgangszones rond N2000-gebieden en locaties binnen de gebiedsgerichte aanpak. De locatie van het beoogde moerasgebied is nog niet bekend. Voor de natuurherstel- en beheermaatregelen is dat wel het geval, namelijk de Natura-2000 gebieden Veerse Meer, Zoommeer en Markiezaat en het Nationaal Park Oosterschelde. Voor wat betreft de beoogde GBDA is de verwachting dat deze in ieder geval gerealiseerd zal worden deelgebieden met lopende gebiedsprocessen: de Kop van Schouwen, Manteling van Walcheren en het Grenspark Groot Saefinghe. Voor deze gebieden wordt ook al in hectaren uitgedrukt wat er verwacht wordt aan realisatie. Daarnaast worden o.a. de gebieden North Sea Port District, Veerse Meer en het polderlandschap in Tholen genoemd. Hoeveel er in deze gebieden gerealiseerd gaat worden is nog niet bekend; de uitwerking hiervan is onderdeel van de voortgaande gebiedsprocessen. Als laatst zullen zogenaamde "veldcoördinatoren" actief zijn in 5 Zeeuwse regio's: Walcheren, Schouwen-Duiveland, Bevelanden, Tholen en Zeeuws-Vlaanderen. De provincie wordt gevraagd om, waar dit nog niet het geval is, duidelijk aan te geven in welke gebieden/ welke locaties uitvoering van de beoogde maatregelen wordt beoogd (voorwaarde).</p>
Deel 1: Opgaven/ probleemanalyse en de te bereiken doelen	<p>Voor alle maatregelen wordt de opgave omschreven. In sommige gevallen moet de volledige opgave nog bekend worden i.v.m. lopende inventarisatie (bijv. GBDA). Een deel zal volgen uit een gezamenlijke uitwerking van Rijk en provincie, namelijk de regionale doorvertaling van de VHR-doelen.</p>
Deel 2: Oplossingsrichtingen, doelbereik en (sociaaleconomische) effecten	<p>De onderliggende maatregelen worden vooralsnog omschreven als "kansen" en zijn op hoofdlijnen toegelicht. De provincie wordt gevraagd om deze verder te concretiseren en een onderscheid te maken tussen maatregelen die daadwerkelijk gerealiseerd gaan worden en maatregelen die nog overwogen worden voor latere besluitvorming (voorwaarde).</p> <p>Voor de maatregelen rondom agrarisch natuurbeheer (N2) en de beheer- en herstelmaatregelen (N3) wordt een verwijzing gemaakt naar NPLG-doelbereik, maar wordt deze verder summier onderbouwd. Zo wordt er geen kwantitatieve onderbouwing gegeven, bijvoorbeeld het aantal hectares dat bijdraagt aan de VHR-opgave (inclusief natuurtype). De provincie wordt gevraagd om het doelbereik verder te onderbouwen en waar mogelijk kwantitatief uit te drukken. Indien het kwalitatief wordt uitgedrukt wordt een bronvermelding ter ondersteuning van de onderbouwing verwacht (voorwaarde).</p> <p>Voor de bossenstrategie en GBDA wordt het doelbereik wel uitgedrukt in kwantitatieve waarden (aantal hectares). Daar waar dat de Zeeuwse bosvisie meer uitwerking geeft van VHR-doelbereik en opgaves bos, is het verzoek dit ook te doen in het maatregelpakket (voorwaarde).</p> <p>Verder is het onduidelijk welk instrumentarium Zeeland op korte termijn beschikbaar heeft voor het stimuleren van GBDA en hoe Zeeland van plan is om het ontbrekende instrumentarium te ontwikkelen (voorwaarde).</p> <p>Ook wordt de provincie gevraagd om een tijdlijn toe te voegen zodat duidelijk is waar en wanneer de verschillende maatregelen uitgevoerd zouden worden (voorwaarde).</p>
Deel 3: Besluitvorming en daarbij betrokken partijen	<p>In het maatregelpakket staan de betrokken en verder te betrekken partijen beschreven. Niet duidelijk is welke rollen en verantwoordelijkheden zij in de uitvoering van de maatregelen hebben. Er is voorts op basis van het maatregelpakket geen inzicht in de (te) doorlopen procedures en besluitvorming. De provincie wordt gevraagd om in de bijstelling van het gebiedsprogramma op beide aspecten nader inzicht te verschaffen (voorwaarde).</p> <p>Voor in ieder geval de maatregelen die op korte termijn gerealiseerd zouden kunnen worden (koplopers) vraagt het toetsteam aan Zeeland om de sociaaleconomische effecten inzichtelijk te maken en te onderbouwen aan de hand van een SEIA (voorwaarde).</p>

<p>Deel 4: Financiën en risico's</p>	<p>De maatregelen binnen het programma natuur (fase 2) zijn financieel onderbouwd. Wel wordt er €18 mln. opgevoerd boven het budget voor het programma natuur. De provincie heeft in een interview met het toetsteam aangegeven dat dit deel wordt aangevraagd voor financiering uit het Transitiefonds. Dit behoeft verduidelijking in het gebiedsprogramma/raming bij (het overzicht van) de maatregelpakketten.</p> <p>De verschillende maatregelen binnen het pakket N1 t/m N4 worden deels financieel onderbouwd, maar een onderbouwing naar PxQ dient nog in het pakket te worden doorgevoerd. Tevens is inzicht gewenst in de uitsplitsing naar zowel investeringskosten, uitvoeringskosten als (structurele) kosten voor beheer, onderhoud en/of exploitatie. (voorwaarde). In het tweede interview is door de provincie bijvoorbeeld al aangegeven dat er voor GBDA ook beheerskosten aan de orde zullen zijn.</p> <p>Specifiek met betrekking tot de maatregel Bos buiten het Natuurnetwerk Zeeland (N1) en Groenblauwe dooradering (N4) worden er bedragen genoemd, waaronder ook voor afwaardering, maar deze worden niet onderbouwd conform de door RTLG en provincies ontwikkelde rekensystematiek afwaardering (voorwaarde). <i>(NB: Voor wat betreft afwaardering bij functiewijziging naar bos en natuur zal nog uitwerking en afstemming plaatsvinden tussen de Teams RTLG-grondzaken en Natuur, binnen het ministerie van LNV.</i></p> <p>Ook wordt opgemerkt dat de totale aanvraag voor het Transitiefonds voor het uitbreiden van het ANlb, het uitvoeren van gebiedsprocessen gericht op boerenlandvogels en ondersteunende projecten (N2) €46 mln. bedraagt, dit staat ook zo in de tabel 1.1 Transitiefonds op pagina 4. Echter, in de samenvatting van de maatregel staat nog een bedrag van €24 mln. vermeld ("€24 mln. nodig is voor de periode 2024 t/m 2030, waarvan €4 mln. in 2024-2025."). De provincie wordt gevraagd dit te corrigeren. Bij GBDA (N4) worden verschillende financieringsbronnen genoemd. Het is niet duidelijk hoe Zeeland de verdeling tussen deze verschillende bronnen ziet. Bij agrarisch natuurbeheer (N2) ontbreekt de samenhang met lopende regionale regelingen. Dit behoeft uitwerking in de bijstelling van het maatregelpakket (voorwaarde).</p> <p>De provincie heeft vooralsnog niet concreet de risico's en beheersmaatregelen weergegeven. Er is ook nog geen sprake van daadwerkelijk mitigerende maatregelen. Dit behoeft uitwerking in de bijstelling van het maatregelpakket (voorwaarde).</p>
<p>Deel 5: Aanpak met planning en mijlpalen</p>	<p>Voor de maatregelen N1 t/m N4 is geen planning met tussentijdse mijlpalen weergegeven. Dit behoeft nadere invulling bij de uitwerking van het maatregelpakket (voorwaarde). De provincie heeft aangegeven dit naar verwachting op te nemen in de volgende versie van het gebiedsprogramma medio Q1 2024.</p>
<p>Deel 6: no-regret koplopers</p>	<p>Door de provincie zijn, als onderdeel van dit maatregelpakket, de volgende maatregelen aangewezen als koplopers:</p> <ul style="list-style-type: none"> • N2 Uitbreiding agrarisch natuurbeheer € 4.000.000, • N4 Pilot monitoring effect bufferstroken op waterkwaliteit €100.000, - • N4 Groenblauwe dooradering (veldcoördinatoren en Project Erfgoed plus) voor 2 jaar €1.000.000, - <p>Voor de koplopers vraagt de (PxQ) onderbouwing nadere uitwerking. De eerste inschatting is dat de koplopersmaatregelen N4 bij kunnen dragen aan verschillende NPLG-doelen waaronder waterkwaliteit en de VHR. De kans van deze maatregelen op lock-in effecten is gering. Voor de koploper Uitbreiding agrarisch natuurbeheer (N2) is het onduidelijk welke maatregelen hiervoor worden uitgevoerd. Gaat het hierbij om uitbreiding ANlb, integrale boerenlandvogelprojecten en/of onderzoeksprojecten? En wat zijn concrete maatregelen waaraan wordt gedacht? Dit dient beter onderbouwd te worden. Daarnaast is onduidelijk wat het doelbereik van deze koploper is. Vermeld wordt dat het bijdraagt aan onder meer de VHR-doelen, maar dat wordt verder niet gekwantificeerd (bijvoorbeeld het aantal areaal habitattypen en/of leefgebied van VHR-soorten dat wordt verbeterd of uitgebreid en in welke gebieden). Ook dit dient beter onderbouwd te worden. Tenslotte is op nationaal niveau de dekking voor het ANlb na 2035 nog in bespreking. Bepaald zal dus nog moeten worden hoe de kosten hiervoor op de lange termijn gedekt kunnen worden.</p>

Maatregelpakket Zeeland 5: overige maatregelen (recreatie, industrie, mobiliteit)

Deel 0: Algemeen	<p>In het pakket zijn drie maatregelen opgenomen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • I1 Reductie stikstofuitstoot bij de drie grootste industriële bedrijven in Zeeland; • R1 Onderzoek doorrekenen effectiviteit maatregelen recreatieve sector; • M1 Veerdienst Westerschelde. <p>Uitgangspunt van de provincie Zeeland is dat alle sectoren een bijdrage leveren aan de opgave stikstofreductie. Dat wil de provincie onder andere met dit pakket laten zien. Totaal wordt een bedrag van € 30.150.000, - gevraagd</p>
Deel 1: Opgaven/ probleemanalyse en de te bereiken doelen	<p>I1: Zoals gezegd wil de provincie Zeeland dat alle sectoren een bijdrage leveren aan de opgave ten aanzien van stikstofreductie. Dus ook de industrie, mede omdat redelijkerwijs de stikstofdoelstelling uit het NPLG niet volledig gerealiseerd kunnen worden met maatregelen in de landbouw/natuur. Met dit pakket wordt beoogd bij te dragen aan emissiereductie NOx en CO2. Hiervoor voert het Rijk, naast generiek beleid, een Maatwerk aanpak industrie uit om de CO2 uitstoot bij grote industriële bedrijven (waarvan drie in Zeeland: Yara, Dow en Zeeland Refinery) te reduceren. De provincie geeft aan dat, omdat er nog geen zekerheid is of en in welke mate het tot afspraken komt tussen de drie bedrijven Zeeuwse bedrijven en het Rijk, het voor Zeeland van belang is de maatregelen en ambities die de bedrijven hebben toch ook op te voeren in het gebiedsprogramma. Zo blijven volgens de provincie de mogelijkheden voor stikstofreductie op de radar staan en kan daarmee mede invulling worden gegeven aan de doelstellingen.</p> <p>R1: Om de ambities van het Toekomstbeeld Bestemming Zeeland 2030 te bereiken is één van de pijlers om een toekomstbestendige vrijetijdssector te realiseren. Toekomstbestendig betekent ook een duurzame vrijetijdssector. De vrijetijdssector in Zeeland wil positief bijdragen aan het verduurzamen van de regio, door bij te dragen aan klimaatadaptatie, GBDA, NNN, kwaliteit Bos, Natuur en Landschap en koolstofvastlegging.</p> <p>M1: De sector mobiliteit is verantwoordelijk voor een deel van de NOx uitstoot in Zeeland. Structurele reductie is voornamelijk afhankelijk van autonome ontwikkelingen zoals strengere emissienormen voor verbrandingsmotoren en de verdere introductie van elektrische voertuigen. Deze maatregel beoogt bij te dragen aan emissiereductie NOx, CO2 en fijnstof.</p>
Deel 2: Oplossingsrichtingen, doelbereik en (sociaaleconomische) effecten	<p>Oplossingsrichtingen zijn in dit stadium nog niet echt uitgewerkt. Voor I1-verduurzaming industrie betreft het aanpassingen in het productieproces van drie chemische industrieën die via een al lopende (Maatwerk)aanpak opgepakt worden.</p> <p>R1-recreatieve sector stelt voor eerst een verkenning uit te voeren naar realistische ingrepen die ook daadwerkelijk leiden tot doelbereik.</p> <p>M1-Veedienst Westerschelde stelt voor de huidige fossiele vloot te vervangen door en elektrisch gedreven vloot (2 veerboten).</p> <p>Doelbereik wordt voornamelijk als ambitie (industrie 10% emissiereductie NOx) en kwalitatief beschreven. Alleen voor maatregel M1-Vervangen veerdienst is een meer kwantitatieve onderbouwing uit Aerius voor vervanging van schepen in algemene zin (van fossiel naar elektrisch). In de uitwerking van het maatregelpakket is verdere onderbouwing van de relatie tussen alle maatregelen naar de mate van doelrealisatie nodig (voorwaarde).</p> <p>Voor in ieder geval de maatregelen die op korte termijn gerealiseerd zouden kunnen worden (koplopers) vraagt het toetsteam aan Zeeland om de sociaaleconomische effecten inzichtelijk te maken en te onderbouwen aan de hand van een SEIA (voorwaarde).</p>
Deel 3: Besluitvorming en daarbij betrokken partijen	<p>Voor alle drie de maatregelen geldt dat de relevante betrokken partijen zijn aangesloten. Behoudens I1 is niet duidelijk welke rollen en verantwoordelijkheden zij in de uitvoering van de maatregelen hebben. Er is voorts op basis van het maatregelpakket geen inzicht in de (te) doorlopen procedures en besluitvorming. De provincie wordt gevraagd om in de bijstelling van het gebiedsprogramma op deze aspecten nader inzicht te verschaffen (voorwaarde).</p>

<p>Deel 4: Financiën en risico's</p>	<p>I1: Kostenraming is niet beschikbaar/loopt via het spoor Maatwerk aanpak industrie.</p> <p>R1: €150.000 voor onderzoek naar meerdere investeringen in recreatieve sector. Niet concreet onderbouwd, maar bijvoorbeeld genoemd worden: zonnepanelen, hergebruik douchewater, GBDA en VHR ingrepen op recreatieparken.</p> <p>M1: € 25 – 30 mln. voor vervanging fietsvoetveer, studies en aanpassingen infrastructuur. Niet nader onderbouwd en ook geen dekkingsoverzicht. Daardoor bijvoorbeeld niet duidelijk of dit bedrag de gehele vervanging betreft of enkel de meerprijs ten opzichte van vervanging door een 'fossiel veerboot'. In het tweede interview met het toetsteam heeft de provincie aangekondigd met een nadere onderbouwing te zullen komen.</p> <p>Risico's zijn benoemd. Beheersmaatregelen moeten nog verder worden aangevuld.</p> <p>Voor I1 en M1 geldt dat deze in principe niet binnen het Transitiefonds vallen. Voor industrie geldt dat het Rijk direct afspraken maakt en financiering regelt via de maatwerk aanpak industrie. Provincie beroept zich ten aanzien van het Transitiefonds op de vangnetbepaling. Voor de onder R1 voorgestelde maatregelen geldt dat deze (na uitwerking) vooralsnog deels onder het Transitiefonds kunnen vallen.</p> <p>Bij alle maatregelen worden de risico's aangegeven en zijn de genoemde beheersmaatregelen passend.</p> <p>Kostenramingen (PxQ) en dekkingvoorstellen dienen onderdeel te zijn van het maatregelpakket (voorwaarde)</p>
<p>Deel 5: Aanpak met planning en mijlpalen</p>	<p>Deze ontbreekt nog voor R1 en M1. Een planning met tussentijdse mijlpalen moet onderdeel zijn van het maatregelpakket (voorwaarde).</p>
<p>Deel 6: no-regret koplopers</p>	<p>Door de provincie is, als onderdeel van dit maatregelpakket, 1 maatregel aangewezen als koploper: R1 Onderzoek doorrekenen effectiviteit maatregelen recreatie € 150.000,</p> <p>Hoewel er potentie is dat (de te onderzoeken) maatregelen recreatie bijdragen aan NPLG-doelen, is de directe bijdrage van deze koplopersmaatregel aan NPLG-doelbereik nochtans summier. Daarmee is de mate van no-regret in dit stadium moeilijk te beoordelen. Daarbij; er is een te verwachten relatie met (ruimte voor) de energietransitie (energie infrastructuur), ook in relatie tot de verduurzaming van de industrie in Zeeland, die bij uitwerking van de maatregel verder inzichtelijk te maken is.</p> <p>Een financiële onderbouwing ontbreekt. Het gevraagde bedrag voor de koploper stond in eerste instantie op in totaal €250.000. In de update provincie van koplopers 23 augustus 2023 is het bedrag bijgesteld naar €150.000. Dit is in lijn met het gebiedsprogramma (deel III).</p>

Bijlage bij brief: reactie op vragen en voorwaarden vanuit provincies

Vanuit meerdere provincies is aangegeven welke vragen zij stellen aan het Rijk en welke randvoorwaarden zij nodig achten voor de verdere doorontwikkeling van hun PPLG. Dit document bevat antwoorden op vragen en voorwaarden die verschillende provincies aan het Rijk hebben gesteld bij de indiening van hun PPLG en maatregelpakketten.

Overzicht	
#	Onderwerp
1	Vervolg na vervallen landbouwakkoord
2	Transitiefonds en integrale dekking vanuit Rijksfinancieringsbronnen
3	Langjarige beheervergoedingen voor natuurbeheer en ecosysteemdiensten
4	Uitvoeringscapaciteit
5	Consistent beleid op NPLG-doelen en helderheid over de effecten van generieke maatregelen op doelbereik
6	Aanpak Piekbelasting
7	PAS-melders
8	Juridisch instrumentarium/ borging, met name van innovaties in de landbouw
9	Moeilijk beïnvloedbare (stikstof)bronnen
10	Toestemmingverlening i.r.t. natuurdoelanalyses

1. Vervolg na vervallen landbouwakkoord

U vraagt het Rijk om een concreet en helder perspectief voor de agrarische sector, onder meer door het wegvallen van het landbouwakkoord. U vraagt bijvoorbeeld om nadere duiding op onderwerpen als de KPI-systematiek en generieke normen op bedrijfsniveau.

Antwoord:

Na de beëindiging van de gesprekken over een Landbouwakkoord en de val van het kabinet beraadt het kabinet zich op de te nemen vervolgstappen. Hierover zal t.z.t. meer informatie beschikbaar komen. Tot die tijd begrijpen wij het als u de onderdelen landbouw in uw gebiedsprogramma nog niet volledig kunt uitwerken.

2. Transitiefonds en integrale dekking vanuit Rijksfinancieringsbronnen

U vraagt het Rijk om verdere duidelijkheid over het Transitiefonds (o.a. administratieve last, mate van flexibiliteit inzet middelen), en om ondersteuning bij het organiseren van een integrale dekking van de gebiedsprogramma's, waaronder eventuele (Rijks)bijdragen vanuit andere financieringsbronnen dan het Transitiefonds. Dit geldt onder meer voor de dekking van sociaaleconomische maatregelen gericht op leefbaarheid in het landelijk gebied.

Antwoord:

Via trajecten als 'Samen Ramen' en het artikel 2 onderzoek naar de uitvoeringskosten van provincies, gemeenten en waterschappen, wordt nadere invulling gegeven aan de administratieve afspraken rond het fonds.

De stikstof-, klimaat- en wateropgaven in Nederland zijn urgent en de middelen uit het Transitiefonds zijn er om via maatregelen invulling te geven aan die opgave. Door de grote opgave en de beperkte hoeveelheid middelen, is het van groot belang dat de doeltreffendheid en doelmatigheid van de te treffen maatregelen goed in beeld zijn. De middelen uit het fonds kunnen worden ingezet voor de doelen zoals die zijn opgenomen in de instellingswet van het Transitiefonds. Het Transitiefonds biedt geen ruimte voor de financiering van sociaaleconomische maatregelen.

Niet alle maatregelen uit het gebiedsprogramma zullen uit het Transitiefonds kunnen worden gefinancierd, omdat bekostiging uit andere bronnen van regio of Rijk passender is, omdat niet voldoen wordt aan de voorwaarden van het Transitiefonds of omdat de middelen uit het fonds beperkt zijn. Maatregelen kunnen soms in aanmerking komen voor (eventueel gecombineerde) bekostiging vanuit verschillende fondsen of bronnen, dat kan echter verschillen per maatregel. Met deze andere fondsen en programma's worden de mogelijkheden tot harmonisatie met het Transitiefonds (qua proces, uitkering, verantwoording) verkend.

3. Langjarige beheervergoedingen voor natuurbeheer en ecosysteemdiensten

U vraagt het Rijk om duidelijkheid te geven over de mogelijkheden voor langjarige beheervergoedingen voor natuurbeheer en ecosysteemdiensten.

Antwoord:

Wij snappen uw vraag over duidelijkheid omtrent langjarige beheervergoedingen. Het kabinet had dit graag geregeld via het Landbouwakkoord. Helaas is dit akkoord er niet gekomen en gezien de demissionaire status van het kabinet zal besluitvorming hierover worden overgelaten aan een nieuw kabinet.

4. Uitvoeringscapaciteit

U vraagt het Rijk aandacht voor voldoende capaciteit bij (mede)overheden.

Antwoord:

Dit is een essentieel onderdeel voor de haalbaarheid en uitvoerbaarheid van de transitie in het landelijk gebied. Het voorschot voor uitvoeringskosten voor de provincies over 2022 en 2023 is ontvangen door alle provincies. Er wordt nu gewerkt door LNV aan een voorschot voor uitvoeringskosten 2023 voor waterschappen en gemeenten. Hierbij wordt deze dit jaar uitgekeerd aan de waterschappen en gemeenten

Daarnaast is binnen DG RTL (LNV) de directie Netwerfaciliteit verantwoordelijk voor het faciliteren van de provincies, gemeenten en waterschappen, bijvoorbeeld bij capaciteit- en expertisevraagstukken in het kader van het NPLG. In dat kader is een samenwerkingsverband opgetuigd met de zes fysieke uitvoeringsorganisaties van het Rijk om hun gecombineerde kennis en expertise in te zetten. Deze zes Rijksuitvoeringsorganisaties (RWS, Kadaster, RVO, Rijksdienst Cultureel Erfgoed, Staatsbosbeheer) bundelen expertise, data en kennis en maken deze vraaggericht beschikbaar voor overheden via een Datafaciliteit, Helpdesk en Kennisteams rond thema's zoals Grond, Landbouw en Gebiedsontwikkeling. Andere trajecten, zoals samenwerking met de private sector, poolvorming t.b.v. overheden, opzet van een traineeprogramma en een samenwerkingsverband met onderwijsinstellingen zijn ook nog in ontwikkeling.

5. Consistent beleid op NPLG-doelen en helderheid over de effecten van generieke maatregelen op doelbereik

U vraagt het Rijk om duidelijke doorvertaling van doelen, met name natuur en klimaat, naar provinciaal niveau, en om aan te geven wat de verwachte effecten zijn van generieke (Rijks)maatregelen zodat de restopgave voor provincies helder is.

Antwoord:

Het Rijk erkent dat provincies op onderdelen nog geen volledige uitwerking hebben kunnen geven, in afwachting van ontwikkelingen en nog te maken keuzes binnen het Rijk.

Het Rijk snapt ook de behoefte van provincies om een indicatie te hebben van de verwachte effecten van Rijksmaatregelen op de desbetreffende provincie. Deze inschatting kan niet op alle onderdelen gegeven worden. Dit heeft te maken met een aantal factoren zoals:

- Het vrijwillige karakter van maatregelen;
- Voor een deel van het Rijksbeleid is nog niet concreet welke maatregelen en instrumenten hieraan gekoppeld worden (bijvoorbeeld als het gaat om de 4 Mton normeren en beprijzen voor klimaat);
- Nog niet alle modellen zijn erop ingericht om maatregelen op provinciaal niveau door te rekenen. Samen met kennisinstellingen wordt dit wel verder verkend.

In het NPLG zal in een hoofdstuk worden omschreven wat de relatie is tussen generiek, gebiedsgericht, en Rijksmaatregelen en provinciale maatregelen. Hiervoor zullen ook de koepels worden geconsulteerd.

Regionale doorvertaling van de VHR doelen

LNV is systeemverantwoordelijk voor implementatie van de Vogel- en de Habitatrichtlijn in Nederland. Provincies hebben hierin een belangrijke uitvoerende taak. Onderdeel van de VHR-doelen in het NPLG is dat provincies uiterlijk in 2030 maatregelen hebben getroffen voor het overbruggen van 30% van het gat tussen het huidige areaal en het areaal dat noodzakelijk is voor een gunstige staat van instandhouding (gSvI).

Het Rijk werkt momenteel aan de concretisering van de 30% te ontwikkelen areaalopgave voor 2030. Deze wordt op ambtelijk niveau verder besproken met de provincies. Deze concretisering zal vervolgens als richtinggevend doel worden opgenomen in het Ontwerp NPLG.

Provincies hebben in de gebiedsprogramma's maatregelen en voorstellen opgenomen voor de invulling van de Bossenstrategie. Deze voorstellen tezamen voldoen niet aan de nationale doelstelling. In het Ontwerp NPLG is een indicatieve verdeling opgenomen van een deel van de opgave, gebaseerd op de provinciale gebiedsprogramma's. Voordat het Ontwerp NPLG definitief wordt vastgesteld zullen provincies en Rijk met een verdeling komen voor de restopgave, zodat de gehele opgave voor nieuw bos over de provincies is verdeeld. In de gebiedsprogramma's zullen de plannen voor de bossenstrategie verder geconcretiseerd moeten worden, ook voor herstel van bestaand bos.

Klimaat

In het voorjaarsbesluit 2023 is het volgende bepaald (zie ook de [Kamerbrief over voorjaarsbesluitvorming Klimaat](#)). Het NPLG dient in de veehouderij en akkerbouw 5 Mton broeikasgasreductie in 2030 te realiseren. De verwachting is dat met opkoopregelingen (t.b.v. stikstof) al circa 1 Mton reductie gerealiseerd kan worden. Voor de resterende klimaatopgave van 4 Mton wordt normerend en beprijzend beleid gemaakt. Over de concrete invulling van het normerend en beprijzend beleid zijn nog geen afspraken gemaakt. Het streven is dit richting formatie uit te werken. Dit dient vervolgens als aanvullende input voor de gebiedsprogramma's van het NPLG waarmee provincies gebiedsgericht en integraal invulling geven aan de opgaven.

In februari is ook een geografische verdeling van de klimaatopgave in de veehouderij (incl. mestaanwending gebaseerd op de KEV 2021) en een emissiereductie-opgave per provincie meegegeven. Deze verdeling is gebaseerd op een mix van gebiedsgerichte en generieke maatregelen. Er ligt kortom een gezamenlijke verantwoordelijkheid bij provincies en Rijk voor het realiseren van deze opgave. Rijksbeleid geeft invulling aan de 5 Mton. Tegelijkertijd zal een deel van het rijksbeleid gebiedsgericht uitgewerkt moeten worden. Provincies zijn aan zet om deze opgave mee te nemen bij de gebiedsprogramma's en gebiedsprocessen en hebben een rol bij de gebiedsgerichte aanpak van Rijksbeleid. Het Rijk vraagt de provincies nadrukkelijk vanuit integraliteit en ook van uit de klimaatopgave naar het bepalen van maatregelen te kijken en desinvesteringen (kostbare lock-in effecten) door een eenzijdige focus op de stikstofopgave te voorkomen. Provincies met een hogere emissiereductie-opgave hebben een grotere verantwoordelijkheid voor de gebiedsgerichte uitwerking en realisatie van de klimaatdoelen. Provincies en Rijk trekken dus gezamenlijk op voor het realiseren van deze opgave wetende dat de klimaatopgave in 2030 slechts een tussendoel is op weg naar klimaatneutraliteit voor Nederland in 2050.

Voor koolstofopslag en emissiereductie in landgebruik is er ook een gezamenlijke verantwoordelijkheid bij Rijk en provincies. Voor de koolstofopslag minerale landbouwbodems wordt op dit moment gewerkt aan een geografische verdeling, en deze wordt afgestemd met provincies. Bij deze opgave hebben provincies een rol om Rijksmaatregelen gebiedsgericht uit te werken en de opgave in samenhang met de andere NPLG-doelen te realiseren in gebiedsprocessen. Deze verdeling zal onderdeel zijn van het Ontwerp-NPLG.

Voor de klimaatopgave Bomen, Bossen en Natuur is het met de huidige kennis nog niet mogelijk te komen tot een geografische verdeling. Deze zal dus ook geen onderdeel vormen van het Ontwerp-NPLG. Wel is er veel koppeling met deze opgave en de uitbreiding van natuurarealen in de VHR, de Bossenstrategie en de uitbreiding van GBDA. Naar de toekomst toe zal gekeken worden of er alsnog een regionale verdeling van deze opgave mogelijk is, ofwel welke praktische handvaten voor uitwerking meegegeven kunnen worden in een handreiking voor de gebiedsprogramma's.

6. Aanpak Piekbelasting

U vraagt om een update over de Aanpak Piekbelasting en duidelijkheid over andere regelingen/mogelijkheden, zoals voor verplaatsing en omschakeling.

Antwoord:

Sinds 1 augustus jl. zijn alle regio's van start gegaan met de uitvoering van de aanpak piekbelasting. Ondernemers die vallen onder de aanpak kunnen gebruik maken van een zaakbegeleider. Een zaakbegeleider kan een ondernemer ondersteunen en begeleiden in het verkennen van de verschillende mogelijkheden binnen de aanpak, dit gebeurt op initiatief van de ondernemer.

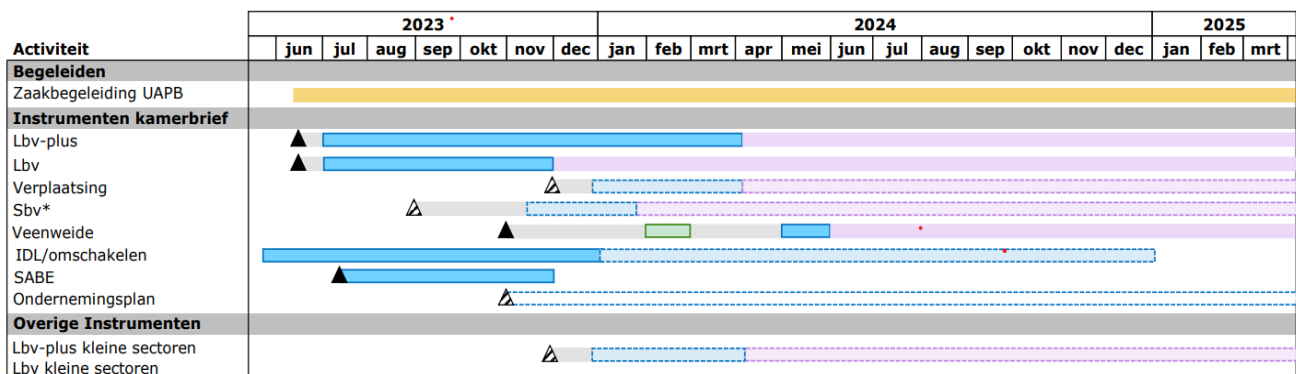

Binnen de aanpak piekbelasting kunnen ondernemers door (een combinatie van) innoveren, extensiveren, omschakelen en/of verplaatsen komen tot stikstofreductie. Ook vrijwillige beëindiging behoort tot de mogelijkheden. De Lbv-plus (en de Lbv voor een bredere groep ondernemers) is 3 juli open gegaan. Er is veel interesse in de regelingen, maar het is nog te vroeg om op basis de aantallen inschrijving voorspellingen te doen over het verdere verloop en de uiteindelijke resultaten.

Bovendien gaat de aanpak over veel meer dan alleen stoppen. Uiteindelijk gaat het om de totale hoeveelheid stikstof die we via extensiveren, omschakelen, innoveren, verplaatsen en stoppen weten te reduceren.

Het streven is dat eind van dit jaar de overige regelingen gepubliceerd zijn en een periode alle regelingen gelijktijdig openstaan. Het gaat om een grote, belangrijke keuze voor ondernemers, waarbij tijd en rust nodig is om de juiste keuze te kunnen maken. In onderstaande weergave vindt u een overzicht van de verschillende regelingen en de te verwachte termijn van publicatie en opstelling. Voor een aantal regelingen is dit indicatief o.a. vanwege staatssteunnotificatie.

Openstellingskalender | Dit zijn de geplande openstellingen in de aanpak piekbelasting

Legenda

- ▲ Moment van publicatie (vastgesteld)
- △ Moment van publicatie (streven)
- Openstelling regeling
- Definitieve vaststelling
- Indicatieve planning
- Interesselijst Veenweide regeling
- Zaakbegeleiding

7. PAS-melders

U vraagt om een oplossing voor de situatie van PAS-melders.

Antwoord:

Het kabinet vindt het van groot belang dat zoveel mogelijk meldingen zo spoedig mogelijk in vergunningen worden omgezet. Daarom wordt het legalisatieprogramma uitgevoerd en worden er bronmaatregelen getroffen.

Er zijn 2488 legalisatieverzoeken ingediend. Van de 596 beoordeelde dossiers blijkt dat 259 meldingen niet aan de criteria voldoen om gelegaliseerd te worden. Van 337 meldingen is vastgesteld dat ze recht hebben op een oplossing via het legalisatieprogramma. Voor 107 daarvan is reeds een oplossing:

- 14 melders hebben inmiddels vergunningen verleend gekregen.
- 51 meldingen hebben geen legalisatie nodig, bijvoorbeeld omdat er sprake is van dubbele aanvragen (11) of omdat er door de rekengrens geen berekende stikstof op natuur is (40);

- 43 meldingen hebben een bestuurlijk rechtsoordeel gekregen en 2 meldingen een positieve weigering omdat er geen stikstofruimte nodig is voor legalisatie; zij passen binnen hun bestaande toestemming.

Voor het versnellen van het legalisatieprogramma wordt de eerst inzetbare ruimte uit de aanpak piekbelasters gebruikt.

Het kabinet heeft recent besloten om de prioritering van ruimte in het SSRS aan te passen waardoor de ruimte in beginsel éérst beschikbaar komt voor PAS-melders. Mede op verzoek van de provincies komt een interactieve kaart van het RIVM waarmee beter is in te schatten waar ruimte uit regelingen beschikbaar komt, zodat de verificatie daarop kan worden gefocust.

8. Juridisch instrumentarium/ borging, met name van innovaties in de landbouw

U geeft aan dat, om tot uitvoering van gebiedsprogramma's te komen, het van belang is dat er voldoende juridische borging is van geplande maatregelen die leiden tot doelbereik, waaronder innovaties in bijvoorbeeld de landbouw.

Antwoord:

M.b.t. innovaties en Rav-factoren

Na de uitspraak van de Raad van State vorig jaar, is het niet meer mogelijk om een natuurvergunning te verlenen waarbij de berekening enkel gebaseerd is op Rav-factoren. Daarvoor moet een passende beoordeling overlegd worden. Om ondernemers te ondersteunen bij het opstellen van een passende beoordeling, werkt DGLGS samen met de provincies aan het opstellen van een handreiking die daarvoor handvatten kan bieden om te komen tot een juridisch houdbare natuurvergunning. Ook loopt er een onderzoekstraject om te borgen dat emissiearme stalsystemen op een juiste wijze worden gebruikt zodat het stikstofreducerend effect (wat deze stalsystemen beloven te halen) ook daadwerkelijk gehaald wordt. Daarnaast zet IenW in op het verbeteren van de huidige systematiek van totstandkoming van emissiefactoren en gebruik van de emissiearme stalsystemen. Voor de langere termijn wordt er gewerkt aan een nieuwe reguleringsystematiek voor emissies op basis van middelvoorschriften in combinatie met continu gemeten emissies.

M.b.t. emissies op bedrijfsniveau, KPI's en landschapsgronden

Na de beëindiging van de gesprekken over een Landbouwakkoord en de val van het kabinet beraadt het kabinet zich op de te nemen vervolgstappen. Hierover zal t.z.t. meer informatie beschikbaar komen.

9. Moeilijk beïnvloedbare stikstofbronnen

U geeft aan behoefte te hebben aan een duidelijke erkenning en prioritering bij het Rijk voor de aanpak van de problematiek rondom moeilijk beïnvloedbare stikstofbronnen, die op korte termijn (de komende jaren) niet kan worden opgelost. En vooral: wat dit betekent voor maatregelen die u en/of Rijk (moet) nemen ten aanzien van *we/* beïnvloedbare bronnen.

Antwoord:

Het Rijk realiseert zich dat er sprake kan zijn van situaties waarin bronnen van stikstof lastig beïnvloedbaar zijn en dat de realiteit is dat oplossingen hiervan een meerjarige aanpak vergen. Dit laat onverlet dat het Rijk zich maximaal inspant om te doen te doen wat wèl binnen onze mogelijkheden ligt om tot vermindering van depositie van stikstof op kwetsbare natuurgebieden te komen. Dat is ook van belang voor volhoudbare toestemmingsverlening van de diverse ruimtelijk-economische ontwikkelingen. Provincies en Rijk blijven hierover met elkaar in gesprek, aansluitend op de structurele aanpak stikstof en de gebiedsgerichte aanpak van het NPLG.

Wat betreft het buitenland: de huidige vijf sporen voor de buitenlandse aanpak van het Rijk blijven van kracht. Het Rijk (LNV/LGS) komt na het zomerreces met een reactie op de toezegging Omtzigt (en op moties Koekkoek, Omtzigt en van Baarle). Dat houdt een visie in op de aanpak van de problematiek in grensgebieden, resp. welke afspraken met de buurlanden worden gemaakt. Er wordt gekeken naar de (gunstige) effecten die worden verwacht van de uitvoering van de vastgestelde Vlaamse PAS-op emissie/depositie in NL natuurgebieden. Met Vlaanderen werkt het Rijk samen met betrokken provincies intensief samen onder meer middels grensoverschrijdende pilots gericht op gemeenschappelijk natuurherstel/beheer en het in kaart brengen van impact van internationale scheepvaart op Vlaamse en Zeeuwse natuur. Daarnaast wordt gezamenlijk gewerkt

aan een afsprakenkader over dossieruitwisseling en beoordeling van grensoverschrijdende effecten bij vergunningverlening. Samen met betrokken provincies worden stappen gezet om tot intensievere samenwerking met Noordrijn-Westfalen te komen en zal binnenkort overleg zijn met Nedersaksen.

Wat betreft de zeescheepvaart: de nieuwe internationale richtlijnen voor motoren/emissies (NECA en VECA) leveren op de lange termijn (tijdsbestek van tientallen jaren) naar verwachting een reductie van 80% stikstofemissie op. Zeescheepvaart zal op termijn onder het Europese ETR vallen; dit betekent dat emissierechten door bedrijven gekocht moeten worden. Dit is een prikkel voor de verdere reductie van emissies.

- Walstroom zeescheepvaart: aanstaande verplichting in grote zeehavens. Effecten zijn nog te bezien.
- Maritiem masterplan I&W gericht op verduurzamen van (exclusief) de Nederlandse vloot, medio juli 2023 bekend wat de maatregelen zijn.

Wat betreft de meetcorrectie blijkt uit een recent uitgebrachte rapportage van het RIVM blijkt dat er geen grote emissiebronnen zijn die de hoge meetcorrectie verklaren.

10. Toestemmingverlening i.r.t. de Natuurdoelanalyses

U geeft aan dat NDA's zorgelijke signalen geven over de staat van stikstofgevoelige natuur en dat dit extra druk zet op toekomstbestendige toestemmingsverlening/ vergunningverlening.

Antwoord:

Als bevoegd gezag zijn in de meeste gevallen provincies primair bevoegd om hier afwegingen over te maken. Tegelijkertijd begrijpen wij ook uw zorgen over de impact van NDA's met veel negatieve scores. Dat geldt in het bijzonder in gebieden waar verslechtering niet is uit te sluiten en waar instandhoudingsdoelstellingen, ook met extra inspanningen, in de komende jaren nog buiten bereik zullen zijn.

Primair is het belangrijk dat de staat van de natuur bepalend is voor de ruimte die er is voor toestemmingsverlening. De NDA's zijn slechts feitelijke ecologische analyses die beschrijven wat de staat van de natuur is, inclusief de verwachte gevolgen van vastgestelde maatregelen, in de stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden. De NDA's zijn niet opgesteld met het doel om toestemmingsverlening makkelijker (of moeilijker) te maken, maar hebben hier als best beschikbare kennis van gebieden wel implicaties voor.

De implicatie van de verschillende mogelijke NDA conclusies voor toestemmingsverlening zijn vorig jaar ambtelijk in beeld gebracht en interbestuurlijk afgestemd. Het is aan de bevoegde gezagen om die lijn ook in besluiten over toestemmingsverlening te hanteren.

Daarnaast is het van groot belang dat de inzichten vanuit de NDA's benut worden voor vormgeving, vaststelling en uitvoering van aanvullende maatregelen. Alleen met geborgde, aanvullende maatregelen zal er uiteindelijk meer ruimte kunnen ontstaan voor toestemmingsverlening. In gevallen waar verslechtering in gebieden al geconstateerd is, kan het nodig zijn om al vooruitlopend op de gebiedsprogramma's aanvullende (overleving)maatregelen in te zetten. Hierover vindt bestuurlijke afstemming plaats tussen Rijk en provincies.

Het Rijk en provincies hebben afgesproken dat overheden elkaar informeren over voorgenomen transacties op basis van extern salderen wanneer zij zelf als initiatiefnemer optreden. Op korte termijn wordt de evaluatie van extern salderen uitgevoerd. Daarbij zal ook worden onderzocht of het mogelijk en wenselijk is om het uitwisselen van NH3 voor NOx bij extern salderen te voorkomen. Toegezegd is een onderzoek naar stand van zaken toezicht en handhaving uit te voeren. Verwachting is dat het onderzoek later in 2023 (interbestuurlijk) aanbesteed wordt.